

Karavanke

Bundeskanzleramt

Gefördert aus Mitteln der Volksgruppenförderung des Bundeskanzleramtes.

REPUBLIKA SLOVENIJA
URAD VLADE RS ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU

Višja šola za gospodarske poklice Št. Peter: pot k znanju in osebni rasti

STRAN 4

Višjo šolo za gospodarske poklice Št. Peter obiskuje okoli sto petdeset dijakinj in dijakov. Na sliki: domače dijakinje in dijaki skupaj z gosti iz pobratene šole iz Bolgarije pri praktičnem pouku / Foto: Jože Košnjek

Letos mineva 150 let od rojstva izjemnega matematika Josipa Plemlja, ki je bil tudi prvi rektor ljubljanske univerze. Na Bledu bodo obletnico zaznamovali 11. decembra. **STRAN 3**

Kmetija Skuk v Senčnem kraju je že šeststo let v družinskih rokah, njen sedanji lastnik Franc Skuk ml. pa je pravi blagoslov za Podjuno in čezmejno gospodarsko sodelovanje. **STRAN 7**

Če za Triglavsko severno steno pravimo, da je zibelka slovenskega alpinizma, lahko za Stol, najvišji vrh Karavank, rečemo, da je zibelka slovenskega planinstva. **STRAN 14**

RADOSLAV KUŠEJ

Znameniti Hrastov pravnik iz Libuč

Desetega maja bo minilo 82 let, odkar je umrl Radoslav Kušej, pravnik ter trikratni dekan in rektor ljubljanske univerze. Njegov rojstni kraj so bile Spodnje Libuče pri Pliberku, njegova življenjska zgodba pa je še posebno zanimiva.

Janko Kulmesch

V trilogiji o Milki Hartman, ki jo je na pobudo njenega nečaka Zvonka Hartmanna leta 1982 izdal ter prispeval tekst in dokumentacijo Feliks Bister, opremil Hubert Greiner, melodije Milkinih pesmi pa harmoniziral Hanzi Gabriel (tisk Mohorjeva tiskarna), beremo: »Na pustni torek zjutraj, dne 11. februarja 1902, se je v Spodnjih Libučah hišna številka 29 (danes Mießbergstraße/Mežiškogorska cesta 9), rodila Milka Hartman oz. zagledala luč življenja, kot sama pripoveduje. Oče Matej Hartman je bil posestnik in dolgoletni župan v Libučah. Bil je nezakonski sin Neže Ardevčnik-Schick.« Do leta 1918 se je oče Matej uradno pisal Schick. Po domače pa se je rojstni hiši Milke Hartman

in njenega brata Foltija Hartmana, ki si je kot pevovodja pridobil zgodovinske zasluge za slovensko petje na Koroškem, reklo pri Hartmanu – ali kot pravijo libuški domačini: pri Ortmanu. Kot je Foltijev sin in Milkin nečak Božo Hartmann odkril, je Ortmanova družina leta 1918 uradno prevzela ime Hartmann namesto Schick.

Promoviral na Dunaju

Mati Terezija (z deklinškim priimkom Kušej) je prišla iz bližnje Hrastove kmetije v Libučah 4 (danes Bachweg/Pot ob potoku 4), kjer danes domuje vnukinja Folteja Hartmana Simona Mandl skupaj z možem Adrijanom. Terezija Hartman ni bila samo mati Milke Hartman, znane in priljubljene »pesnice z libuškega puela«, ter legendarnega libuškega pevovodje

Folteja Hartmana. Bila je tudi sestra znanega in priznanega slovenskega znanstvenika z libušskimi koreninami Rada Kušaja, rojenega 21. julija 1875 v kmečki družini pri Hrastu. Kot piše Janko Polec v Slovenskem biografskem leksikonu, »je Radoslav Kušej pohajal domačo nemško osnovno šolo in se sam naučil slovensko čitati in pisati«. Dva gimnazijska razreda je dovršil v bližnji benediktinski gimnaziji v Šentpavlu v Labotski dolini, preostale v Celovcu, kjer je leta 1896 maturiral z odliko. Na Dunaju je študiral pravo in promoviral leta 1901.

Leta 1900 je vstopil v sodno prakso pri deželni sodišču v Celovcu. Ker so, kot piše Vladimir Simič na domači strani Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU), »opazili njegovo nadarjenost, se je znašel v krogu mladih razumnikov, ki so jih z namenom, da postanejo učitelji na slovenski univerzi, poslali na tuje univerze, da bi se izpolnili pri vodilnih strokovnjakih na določenih področjih«.

Rada Kušaja je legendarni ljubljanski župan Ivan Hribar (1851–1941) pregovoril, da je šel v Bonn v seminar Ulricha Stutza (1868–1938), enega vodilnih strokovnjakov na področju cerkvenega prava. Rezultat plodnega sodelovanja s Stutzem je bila obsežna Kušajeva študija o cerkveni organizaciji v drugi polovici 18. stoletja (Joseph II. und die äufere Kirchenverfassung), za katero je zbral gradivo v mnogih, zlasti dunajskih arhivih in ki je leta 1908 izšla v ugledni seriji objav bönškega inštituta za cerkveno pravo.

Leta 1911 je bil Radoslav Kušej imenovan za stalnega, leta 1912 za okrajnega sodnika deželnega sodišča v Gradcu. Za sodnika v Gradcu je bil imenovan zavestno: avstrijska vlada ga namreč kot Slovenca ni hotela imenovati v njegovi koroški domovini ali na Spodnjem Štajerskem. Po razpadu avstro-ogrski monarhije je bil 16. novembra 1918 imenovan za začasnega vodjo okrajnega sodišča v Gornji Radgoni. Le nekaj dni pozneje, 23. novembra, pa je, kot piše Janko Polec v Slovenskem biografskem leksikonu, na željo njegovih ožjih rojakov postal deželni sodni svetnik in vodja okrajnega sodišča v Pliberku, v neposredni bližini rojstnih Libuč. Janko Polec: »Na poti tjakaj (v Pliberku, op. p.) je

Tri generacije Kušajevih (Ljubljana 1935–1936): Radoslav z ženo Rožico (v drugi vrsti desno) in hčerko Ksenijo (v drugi vrsti prva z leve) ter sinom Gorazdom, njegovo ženo in njunim sinom Miklavžem (v prvi vrsti desno). Fotografijo hrani Mitja Novak.

izročil v Mariboru odloke Narodne vlade za prevzem mariborskega sodišča po slovenskih uradnikih.«

Okrajni sodnik v Pliberku

Vodstvo okrajnega sodišča v Pliberku je Radoslav Kušej ob asistenci častnika Franja Malgaja (1894–1919) prevzel 27. novembra 1918 in ostal tam do 4. maja 1919, ko se je moralo slovensko uradništvo z vojaštvom umakniti pred Volkswehrom. »Ko so«, piše Janko Polec, »konec maja 1919 jugoslovanske čete zavzele Celovec, je imel Kušej nalog prevzeti vodstvo deželnega sodišča v Celovcu. To se pa ni izvršilo, ker so se morale jugoslovanske čete na pritisk pri Beljaku stoječih Italijanov umakniti iz mesta. Po povratku iz Celovca je bil Kušej dodeljen okrožnemu sodišču v

Celju, septembra 1919 pa je bil imenovan za sodnega svetnika v Ljubljani«.

Radoslav Kušej se kot sodni svetnik ni zadovoljil samo z delovanjem na področju pravne prakse. Tedanje politične razmere v monarhiji so bile vse prej kot prijazne do Slovencev, kar je imelo tudi za posledico, da se Kušej ni mogel habilitirati na nobenem avstrijskem vseučilišču. Kljub temu je bil zaradi visoke strokovne kvalifikacije ob ustanovitvi ljubljanske univerze imenovan 27. januarja 1920 za izrednega, 27. avgusta 1920 pa za rednega profesorja cerkvenega prava. Pri kolegih je bil zaradi svojega mirnega, a veselega značaja zelo cenjen in priljubljen, prav tako pri študentih. Predvsem njemu so zaupali vodilne naloge na fakulteti in univerzi in je bil kar trikrat

dekan in tudi rektor univerze v Ljubljani.

Prav tako si je v Ljubljani ustvaril družino. Leta 1904 se je Radoslav Kušej poročil z Rozo Legat, katere oče Vekoslav Legat (umrl je leta 1908) je v času monarhije 23 let vodil leta 1871 ustanovljeno tiskarno celovške Mohorjeve, ki velja za najstarejšo tiskarno na avstrijskem Koroškem. V zakonu sta se rodila sin Gorazd (1907–1985) in hčerka Ksenija, por. Novak (1914–2008).

Še vedno povezani s Koroško

Gorazd Kušej je nadaljeval tudi očetovo poklicno poslanstvo: leta 1930 je doktoriral na ljubljanski pravni fakulteti, strokovno se je izpopolnjeval v Bordeauxu, na Dunaju ter na akademiji za mednarodno pravo v Haagu. Leta 1945 je postal redni profesor za ustavno pravo in državno teorijo, nato tudi dekan pravne fakultete (v letih 1947 in 1948) ter med letoma 1950 in 1952 rektor ljubljanske univerze. Njegova sestra Ksenija ni ubrala pravne poti, temveč je bila operna pevka in poznejša profesorica za solopetje na glasbeni akademiji. Zato pa je bil pravnik njen mož Bogdan Novak, danes pa je kot pravnik še vedno aktiven njun sin Mitja Novak. Mitja Novak je slej ko prej povezan s koroško rodbino svojega starega očeta Radoslava Kušaja. Pozdrave na Koroško pa rad pošilja tudi njegov bratranec, Gorazdov sin Miklavž, ki letos obhaja 90. življenjski jubilej.

Radoslav Kušej, 1875–1941. Fotografijo hrani Mitja Novak.

Karavanke

ČASOPIS O ŽIVLJENJU NA OBEH STANEH MEJE

Urednik **Cveto Zaplotnik**
Uredniški odbor: **dr. Karl Hren**, direktor Mohorjeve družbe v Celovcu, in **Marija Volčjak**, odgovorna urednica in direktorica Gorenjskega glasa

Priloga Karavanke izhaja pri Gorenjskem glasu kot skupni medijski produkt Gorenjskega glasa, d. o. o., Kranj, Nazorjeva ulica 1, SI-4000 Kranj, in Mohorjeve družbe v Celovcu – Hermagoras Verein, A-9020 Celovec/Klagenfurt, Viktringer Ring 26, in predstavlja nadaljevanje sodelovanja v okviru čezmejnega projekta Smart Tourist, ki spada v Program sodelovanja Interreg V-A Slovenija Avstrija 2014–2020. Osmo številka Karavank izven čezmejnega projekta je izšla 14. aprila 2023 kot priloga Gorenjskega glasa številka 30. Naklada 17.000 izvodov, tisk Tiskarsko središče, d. o. o. Karavanke so priložene Gorenjskemu glasu in Novicam v Celovcu.

GORENJSKI GLAS (ISSN 0352-6666) je registrirana blagovna in storitvena znamka pod št. 9771961 pri Uradu RS za intelektualno lastnino. Časopis Gorenjski glas je vpisan v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo RS pod zaporedno številko 324. Ustanovitelj in izdajatelj: Gorenjski glas, d. o. o., Kranj, Nazorjeva ulica 1, 4000 Kranj, direktorica Marija Volčjak, telefon 386 (0)4 201 42 00, e-pošta: info@g-glas.si, spletni časopis www.gorenjskiglas.si.

PLEMLJEVO LETO

Ob obletnici rojstva Josipa Plemlja

Letos mineva sto petdeset let od rojstva izjemnega slovenskega matematika Josipa Plemlja z Bleda, ki velja tudi za prvega rektorja ljubljanske univerze. Med glavna področja njegovega raziskovalnega dela štejejo diferencialne in integralske enačbe, teorija potenciala in funkcijska teorija.

Maša Likosar

Josip Plemlj se je rodil 11. decembra 1873 v vasi Grad pod grajskim hribom na Bledu. Četudi je sprva želel zaključiti študij astronomije, je doktoriral iz matematike na dunajski univerzi z disertacijo s področja diferencialnih enačb. Znanje je izpopolnjeval tudi na študiju v Berlinu in Göttingenu, kjer je bila vrhunska univerza za matematiko, na kateri je v preteklosti poučeval tudi Johann Carl Friedrich Gauss. Po končanem študiju ni takoj dobil službe, kljub temu, da je bil visoko kvalificiran in znan v matematičnih krogih. Leta 1901 se je nato vrnil na Dunaj, kjer je dobil zaposlitev, leto zatem je postal privatni docent za matematiko na dunajski univerzi, kasneje je bil asistent za matematiko na tamkajšnji

tehniški visoki šoli, imenovan je bil tudi za rednega profesorja na univerzi v Černovicah.

Leta 1919, ko je bila ustanovljena slovenska univerza v Ljubljani, je Plemlj postal

Plemljevo najpomembnejše delo je elementarna rešitev Riemannovega problema, ki govori o obstoju diferencialne enačbe s podano monodromsko grupo.

njen prvi rektor, vse do upokojitve leta 1957 pa je tam deloval kot profesor matematike. Predaval je splošni tečaj matematike, poleg tega pa še triletni cikel, ki je vseboval diferencialne enačbe, teorijo analitičnih funkcij in algebro s teorijo števil. Po drugi svetovni vojni je ta predavanja izdal v treh knjigah.

Plemlj je v svoji pedagoški karieri izobrazil vrsto slovenskih matematikov, znano je, da štirideset let brez njegove navzočnosti ni minil niti en diplomski zavor. V akademskih krogih je

bil aktiven kot član akademij znanosti v Ljubljani, Zagrebu, Beogradu in Münchnu.

Rešil Riemannov problem

Z razrešitvijo Riemannovega problema, ki govori o obstoju diferencialne enačbe s podano monodromsko grupo, se je Plemlj uvrstil med

najpomembnejše matematike v začetku 20. stoletja. S tem problemom so se matematiki ukvarjali kar petdeset let, a niso našli splošne rešitve. Ključ do rešitve je Plemlj našel v izreku o robnih vrednostih analitičnih funkcij, danes znan pod imenom Plemljeve formule, ki so omogočile, da je problem prevedel na preprost sistem linearnih integralnih enačb. Pomembno je tudi njegovo delo v teoriji uniformizacije algebrskih enačb in v teoriji univalentnih funkcij. Prvi je odkril formulacijo Koebejevega izreka o analitičnem raztegu slik. V teoriji diferencialnih enačb se je ukvarjal predvsem z enačbami Fuchsovega tipa in s Kleinovimi izreki.

Za svoje delo je Plemlj prejel več nagrad in priznanj. Med drugim je dobil dve denarni nagradi društva kneza Jablonovskega in dunajske akademije znanosti Leibna. Leta 1954 je v Ljubljani prejel Prešernovo nagrado. Med drugim je postal dopisni član Jugoslovanske akademije v Zagrebu, dopisni član Srbske akademije znanosti in Bavarske akademije. Redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti je bil od njene ustanovitve 1938. Umrl je 22. maja 1967 v Ljubljani.

Po njem poimenovana osnovna šola

V Plemljevem rojstnem kraju nanj spominja doprski spomenik v parku pred gostinsko šolo, kista ga leta 1973, ob stoti obletnici rojstva, postavila Društvo matematikov, fizikov in astronomov Slovenije in takrat še skupna Občina Radovljica. Spomenik stoji v neposredni bližini Plemljeve vile, v kateri je preživel zadnja leta svojega življenja. Vilo je zapustil omenjenemu društvu, ki jo še danes upravlja. V njej je na ogled Plemljeva spominska soba, v kateri so razstavljeni nekateri njegovi osebni predmeti. Po njem se danes imenuje tudi osnovna šola na Bledu.

Sto petdeseto obletnico njegovega rojstva bodo na Bledu zaznamovali predvidoma konec leta, ob njegovem rojstnem dnevu. Zavod za kulturo Bled načrtuje dogodek, ki ga želijo po besedah direktorice Lee Ferjan pripraviti skupaj z Univerzo v Ljubljani in Društvom matematikov, fizikov in astronomov

Josip Plemlj / Foto: arhiv Boštjana Kuzmana

Spominska soba v Plemljevi vili / Foto: arhiv Boštjana Kuzmana

Slovenije, pa tudi v sodelovanju z učenci blejske šole. Jubilejnemu dogodku naj bi se pridružilo še Muzejsko društvo Bled. »Prav je, da se o Plemlju, ki je morda v javnosti premalo prepoznan, več govori,« je dejal predsednik Muzejskega društva Srečko Vernig, ki sicer meni, da Plemlj na samo dogajanje in življenje na Bledu verjetno ni imel posebnega vpliva, a si glede na njegovo življenjsko pot in dosežke vseeno zasluži posebno mesto.

Vernig je delil še dve zanimivi anekdoti iz življenja znamenitega slovenskega matematika. »Josip Plemlj je rad pripovedoval naslednjo šalo: Nekdo je stavil na loterijo in zadel glavni dobiček. Spravili so ga, kako da je stavil ravno na številko, ki je zadela. Odgovoril je: 'Šola in pamet

sta mi to povedali. Ko sem kupoval srečko, sem vedno videl pred očmi dve sedmici. Pamet mi je povedala, da moram ti dve sedmici med sabo zmnožiti, v šoli pa sem se naučil, da je $7 \times 7 = 47$. Pa sem stavil in dobil,« je povedal Vernig.

Plemlj ni bil kadilec, čeprav je bilo v tem času zelo modno kaditi. Vernig je strnil: »Plemlj se je večkrat trudil, da bi se navadil kaditi, pa mu nekako ni šlo. Dejal si je, da bo že tudi tako šel skozi življenje.« Ko je bil imenovan za rektorja Univerze v Ljubljani, je bil povabljen na avdienco pri kralju Aleksandru. Ta mu je ponudil cigarete. Plemlj je cigareto sicer vzel, a ob tem dejal: »Veličanstvo, ne kadim, vzajem cigareto in mi bo drag spomin.«

V njegovem rojstnem kraju Bled nanj spominja doprski spomenik v parku pred gostinsko šolo. / Foto: Tina Dokl

Plemljeva vila na Bledu / Foto: Tina Dokl

VIŠJA ŠOLA ŠT. PETER

Pot k znanju in osebni rasti

Učimo se in rastemo kot posamezniki in v odnosu do sočloveka, spoštujemo delo in negujemo vrednote, ki bodo zagotavljale uspešno poklicno in življenjsko pot, o svojem delu pravijo na Višji šoli za gospodarske poklice v Št. Petru v Rožu na Koroškem. Novembra bo minilo 115 let od njene ustanovitve.

Jože Košnjek

Leta 1908 je šentjakobski župnik Matej Ražun, ki se je nesebično razdal za slovenstvo in je v Št. Jakobu ustanovil prvo Narodno šolo s slovenskim učnim jezikom, prosil šolske sestre svetega Frančiška Kristusa Kralja, naj skrbijo za šolo. Sam tega ni več zmogel. Še istega leta 8. novembra so sestre prevzele šolo, vzgojno in drugo delo ter tako postavile temelje današnji dvojezični Višji šoli za gospodarske poklice z zanimivo izobraževalno

visoke šole ter začelo delo v svojih poklicih. Velika večina jih je uspešnih tudi zato, ker v šentpeterskem »kloštru«, kot domačini še rečejo šoli, kakovostno učijo in vzgajajo ter poskrbijo, da mladi osebno rastejo in dozorevajo za samostojno in odgovorno življenje.

Šolske sestre so znale slediti izzivom časa in potrebam Slovencev na Koroškem ter izbirati za delo sposobne sodelavce. Že v letih 1945 in 1946 so se začeli gospodinj-ski in šivalni tečajji ter kmetijska gospodinj-ska šola. Usta-

poklice, leta 2000 pa enoletna Strokovna gospodarska šola. Petletna in enoletna šola sta ob dvojezičnem vrtcu in internatu jedro sedanjega izobraževalnega dela Višje šole za gospodarske poklice.

Velike možnosti za zaposlitev

Višjo šolo za gospodarske poklice vodi mag. Marija Olip iz Sel. Pravi, da za zdaj še provizorično, saj deželna šolska oblast še ni dala soglasja k njenemu imenovanju. Zanj je vodenje šole, ki deluje v čudovitem naravnem in jezikovno pestrem okolju pod Karavankami ob meji blizu Slovenije in Italije in v kateri je polovica dijakin in dijakov iz Slovenije, poseben izziv.

»Naš program je razdeljen na dva dela. Največ dijakin in dijakov je vpisanih v petletni program Višje šole, ki se zaključijo z zrelostnim izpitom. Poleg tega imamo še enoletni program Strokovne gospodarske šole, ki ga obiskujejo učenci, ki so končali osnovno šolo, vendar nimajo dokončane obvezne devete šolske stopnje, ki je pogoj za vajiništvo. V programu petletne Višje šole pa izobražujemo za gospodarske poklice, za gostinstvo, za turizem, za gastronomijo in restavracijski menedžment. Naš absolvent ima tako ob zaključku šole že dva poklica, kuhar in strežnik, in se lahko takoj zaposli v gostinstvu ali začne svojo dejavnost s tega področja. Vrata so mu odprta in zavarovalništvo ter zaradi znanja jezikov tudi v podjetju, ki imajo predstavnštva v Sloveniji in v drugih državah na Balkanu. Posebnost naše šole je poleg gospodarskega tudi jezikovno izobraževanje. Že osnovni učni program poteka v dveh jezikih: v slovenščini in nemščini, dodatno pa še v italijanščini in angleščini. Znova pa bi radi uvedli tudi učenje ruščine in latinščine. Po končani študiju je bil prvi slovenski otroški vrtec na Koroškem. Leta 1966 je začela delovati dvojezična enoletna Gospodinj-ska šola, leta 1974 pa triletna Strokovna šola za gospodarske poklice. Leta 1989 je bila ustanovljena petletna Višja šola za gospodarske

»Šola za življenje je učenje sobivanja, dela in prevzemanja odgovornosti, duhovna in osebna rast. Od mladih prejemam veselje, mladost, včasih pa tudi kak siv las.« (sestra Urša Šebat, voditeljica internata)

ponudbo, ki temelji na znanju jezikov, na pridobivanju gospodarskih znanj in spretnosti, na prehrani in gastronomiji. Nad 500 absolventk in absolventov je doslej vstopilo v svet gospodarstva, se vpisalo na univerze, na visoke strokovne in pedagoške

novljen je bil prvi slovenski otroški vrtec na Koroškem. Leta 1966 je začela delovati dvojezična enoletna Gospodinj-ska šola, leta 1974 pa triletna Strokovna šola za gospodarske poklice. Leta 1989 je bila ustanovljena petletna Višja šola za gospodarske

Na Mateja Ražuna, graditelja in ustanovitelja šole, spominja kip, postavljen pri vhodu v šolo.

/ Foto: Jože Košnjek

Ravnateljica Višje šole za gospodarske poklice v Št. Petru mag. Marija Olip in vodja internata sestra Urša Šebat / Foto: Jože Košnjek

matura je priznana tudi v Sloveniji – ni večjih težav. Še zlasti gostinska in turistična podjetja iščejo dijake za počitniško delo, še posebej v okolici Vrbskega in Baškega jezera, in po končanem šolanju ponujajo možnost zaposlitve. Kdor želi delati, nima težav, poudarja ravnateljica.

Vzgoja za življenje

Sorazmerna majhnost šole z okrog 150 dijakinjami in dijaki je prednost, saj tako lažje diha in deluje kot celota. Na vsakem koraku lahko obiskovalec občuduje sproščenost, prijaznost, medsebojno spoštljivost, občutek za red in odgovornost. Morda je tega več kot drugje tudi zato, ker večina dijakin in zadnja leta tudi dijakov živi v internatu ter v sobah v okolici.

»Lepo se imamo. Bivanje v internatu ni obvezno, vendar je super izbira. Ponuja nekaj več. V internatu skupaj živimo, se medsebojno vzgajamo in si pomagamo, vsak pa lahko najde tudi kotiček, ko je rad sam. Trudimo se, da bi vsak dijak ali dijakinja lahko razvijal talente, ki jih morda še ne pozna ali so skriti, in osebno raste kot človek, posameznik ali v odnosu do sočloveka. Pred petimi leti smo internat odprli tudi za fante. Izkušnje so dobre in problemi niso nič drugačni od tistih, ko so bila v internatu samo dekleta,« je povedala sestra mag. Urša Šebat, vodja internata, sicer pa rodu z Gorenjskega. »Učimo in

vzgajamo. To je naša posebnost. Smo katoliška zasebna šola, vendar želimo sobivati v različnosti. Vsak od nas lahko prinese nekaj novega, vsak človek je bogastvo zase,« pove mag. Urša Šebat. »Dijake vzgajamo, naj ne gledajo samo nase, ampak naj se ozrejo okoli sebe, če je morda sosed ali nekdo v vasi, v razredu ali širši okolici v stiski. Kot posamezniki bomo dobro živeli samo takrat, če bo na dobrem vsa skupnost. Zato organiziramo različne dobrodelne prireditve, na primer adventni bazar, ki smo ga letos namenili pomoči otrokom v Paragvaju, z letošnjo že 47. tradicionalno tombolo pa smo pomagali tudi prijateljski turistični šoli v kraju Ostrez v občini Aprilzi v Bolgariji. Na letošnji tomboli so bili tudi dijaki iz te bolgarske šole, ki so bili na izmenjavi v Št. Petru. Za naše dijake pa so take prireditve tudi kulturna obogatitev.«

Dobrodošli dijaki iz Slovenije

»Vrata naše šole so odprta praktično do septembrskega začetka novega šolskega leta. Zadnji dve leti se je število vpisanih, še posebej iz Slovenije zmanjšalo. To se je dogajalo tudi na drugih šolah. Razlogov je več. To sta bila po številu rojstev slabša letnika, še posebej negativen pa je bil vpliv korone in ukrepov, povezanih z njo: oteženi prehodi meje, pogosta testiranja in stroški, povezani z njimi, pa tudi stroški

šolanja, čeprav so med najnižjimi na Koroškem. Mesečna šolnina je 75 evrov, bivanje v internatu pa 310 evrov. Zaradi tega sicer težje shajamo in bi bili veseli vsakega donatorskega prispevka, vendar se zavedamo, da mora ostati naša šola odprta in dostopna čim širšemu krogu na obeh straneh meje. Letošnji informativni dan nam je dal nekoliko več optimizma, sami pa smo z obiski poskrbeli za predstavitev šole v Sloveniji in na dvojezičnem delu Koroške,« je o zanimanju za šolanje povedala ravnateljica mag. Marija Olip.

Šola živi s krajem

»Naša šola živi s krajem,« se pohvalita ravnateljica mag. Marija Olip in vodja internata mag. Urša Šebat. »Župan se rad pohvali, da smo v občini, v kateri ima otrok zagotovljeno varstvo in šolanje od jasli do višje šole. Sodelujemo s krajevno glavno šolo, s Slovenskim kulturnim društvom Rož in z novim državnim nordijskim centrom v Št. Jakobu. Čeprav nismo izrecno športno usmerjena šola, spodbujamo športno udejstvovanje dijakin in dijakov v nordijskem centru, v hokejskih klubih v Beljaku in v Celovcu, v nogometu in v drugih športih. Ponosni smo na rezultate, ki jih dosegajo. Pohvalimo se, da sta dijaka naše šole tudi sinova domačina, legendarne avstrijskega biatlonca Daniela Mesotitscha, ki se uči slovenščine.«

BLED

Vabimo vas na pomladno ozaljšani Blejski grad

Ali ste vedeli, da je ena izmed številnih urejenih pešpoti, ki vodijo na Blejski grad, poimenovana po Arnoldu Rikliju, pionirju naravnega zdravljenja? Le katero ime bi bilo primernejše za pot, ki se vzpenja skozi zelen gozdiček vse do grajskega parka, med potjo in na cilju pa nudi izjemne poglede na smaragdno blejsko jezero?

»Nobena pomladitev se ne more zgoditi brez pomoči zraka, svetlobe, vode, primerne diete in gibanja: ne moremo si kupiti zdravja v lekarni.« (Arnold Rikli, Bled 1881; zapis iz angleške knjige Psihoterapevtska vodna ustanova dr. Arnolda Riklija, Zdravljenje kroničnih bolezni na Bledu).

V tem duhu pot skozi grajski park nadaljujemo na grad, kjer v Riklijevi sobi v okroglem stolpu o znamenitem Švajcerju, kot so ga tudi imenovali njegovi sodobniki na Bledu, izvemo tudi to, da je bil med prvimi ponudniki organiziranega zdraviliškega

Foto: Jošt Gantar

NAPOVEDUJEMO

Srednjeveški dnevi na Blejskem gradu

Vabimo vas, da obiščete Srednjeveške dneve na Blejskem gradu in spoznate del tega zanimivega in pestrega zgodovinskega obdobja povsem od blizu. Osrednja prireditev bo 3. in 4. junija, že v treh majskih nedeljah pred tem – 7., 14. in 21. maja – pa boste lahko spoznali viteze in njihove dame, si ogledali privlačne nastope na gradu in spoznali pestro življenje v srednjeveškem taboru. Pripravljamo doživetje, ki se vam bo zagotovo vtisnilo v spomin!

Mednarodni glasbeni Festival Bled

Med 1. in 20. julijem bo na Bledu potekal že 28. Festival Bled. Umetniški vodja festivala, mag. Jernej Brence, napoveduje pester program. Že slovesnost ob odprtju letošnjega festivala bo nekaj izjemnega, saj bo projekcija prvega slovenskega nemega filma V kraljestvu Zlatoroga pospremljena z živo glasbo, tako kot je bilo to v navadi nekoč. Kot vsako leto pripravljajo koncerte različnih glasbenih zvrsti, ob koncertnem delu pa potekajo mojstrski tečaji violine, viole, violončela in komorne igre. Med profesorji sta tako tudi Saewon Suh z Deželnega konservatorija v Celovcu in Helfried Fister. V času festivala bo na ogled razstava del koroške umetnice Barbare Scheikl. Več informacij na <http://www.festivalbled.com/>.

turizma na Bledu. Grajska zgodba, povezana z njim, pa se tukaj še ne zaključí. V restavraciji na gradu vam postrežejo Riklijevo rezino, imenitno sladico, pripravljeno po originalnem receptu s sodobnim pridihom. Z njo je od časa do časa pogostil goste, ki so prišli na okrevanje v njegovo zdravilišče na Bledu. Arnold Rikli je na Bledu, kjer je živel več kot 50 let, pustil neizbrisen pečat, saj je s svojim delom veliko pripomogel k prepoznavnosti Bleda v svetu. Življenjska pot pa ga je iz rojstne Švice med drugim vodila tudi v Seebach v Avstriji, kjer je njegova družina leta 1845

odprla novo tovarno rdečih barvil. Hkrati pa se je tu, tudi zaradi lastnega zdravstvenega stanja, začel vse bolj posvečati poklicu naravnega zdravlilca. V Seebachu je tako leta 1847 izumil svojo znamenito posteljno parno kopel. Arnold Rikli je svojo življenjsko pot sklenil leta 1906 v Wolfsbergu na avstrijskem Koroškem.

V Riklijevem letu vas zato vabimo na Blejski grad, da odkrijete zanimivosti iz življenja in dela pionirja naravnega zdravljenja in se morda tudi fotografirate z njim. Kako, pa naj ostane skrivnost in priložnost za obisk.

Povabilo na vodeni ogled Blejskega gradu

Zopet vas vabimo na brezplačno vodenje na Blejski grad, ki bo 27. aprila ob 11. uri. Vodenje bo trajalo 60 minut, potekalo bo v slovenskem jeziku, nujne pa so prijave na naslov repnik@zkbled.si (do 24. aprila). Za vstop na grad je treba plačati vstopnino.

Foto: Boris Pretnar

Razstava cvetličnih aranžmajev

Za spomladansko okrašeni grad so že lansko pomlad poskrbeli dijaki Biotehniškega centra (BC) Naklo. Odlično sodelovanje Zavoda za kulturo Bled z BC Naklo nadaljujemo tudi letos, saj smo v začetku aprila prvič organizirali tudi tekmovanje mladih vrtnarjev v okviru Konzorcija biotehniških šol Slovenije. Mladi bodoči hortikulturni tehniki so se pomerili v ustvarjanju zunanjih cvetličnih nasadov z velikonočnim pridihom. Njihove kreacije si lahko ogledate vse do 23. aprila v odpiralnem času gradu. Za vstop na grad je treba plačati vstopnino.

Foto: Mirko Kunišič

V Galeriji Stolp razstava Ljudski običaji

V Galeriji Stolp v aprilu vabimo k ogledu slikarske razstave z naslovom Ljudski običaji. Njen avtor Boleslav Čeru (1953) je v letih raziskovanja in s poglobljenim delom v slikarstvu izoblikoval svojstven likovni slog. Doslej je imel več samostojnih razstav, udeležuje pa se tudi mnogih skupinskih razstav po Sloveniji in tujini. Za svoje delo je prejel več priznanj. Je član likovnega kluba Dolik Jesenice, Zveze društev slovenskih likovnih umetnikov ter Društva likovnih umetnikov Kranj. Njegov ciklus Slovenski običaji, del katerega bo na ogled na grajski razstavi, zaobjema marsikje že pozabljene navade ob praznovanju posameznih praznikov in pomembnih dogodkov ter opravil, kot so ofiranje, kamela ali brna za pusta, cvetna nedelja, velika noč ... Razstava bo na ogled do konca aprila v odpiralnem času gradu. Za vstop na grad je treba plačati vstopnino.

Prvi tek na Blejski grad

Kolesarski klub Bled v sodelovanju z Zavodom za kulturo Bled 22. aprila organizira 1. Tek na Blejski grad. Med tekom boste premagali 125 metrov višinske razlike v 450 metrih. Prevzem štartnih števil bo ob 9. uri v Grajskem kopaljšču, kjer bo tudi neuraden start teka. Tek se bo začel na promenadi nad Grajskim kopaljščem, kjer se tudi začne meriti čas, potekal pa bo po urejeni Riklijevi poti (stopnice) vse do cilja na vrhu Parka pod Blejskim gradom. Več informacij in prijave na www.teknablejskihrad.si.

ZKB • ZAVOD ZA KULTURO BLED

Več informacij na: www.zavod-za-kulturo-bled.si
Sledite nam na naših družbenih medijih @Bled castle
(f in i) ter na kanalu Bled Castle na YouTubu.

CELOVŠKE URŠULINKE

Ko se je Angela Piskernik spet vrnila v svojo nekdanjo šolo

Celovške uršulinke že več kot 350 let opravljajo pomembno vzgojno delo. Med učenkami ter pozneje učiteljicami je bila tudi svetovno znana znanstvenica Angela Piskernik, ki so ji leta 2021 slovesno namenili spominsko ploščo.

Janko Kulmesch

Aprila 1670 se je pet sester uršulink z Dunaja odpravilo v Celovec, v takratno glavno mesto vojvodine Koroške. Pot je bila naporna in dolga, namen njihovega odhoda z Dunaja v koroško prestolnico pa je bil, da bi poskrbele za vzgojo mladih mestnih gospodičen. Dom so si sestre ustvarile pri cerkvi Sv. duha, današnji Heiligengeistplatz, ki velja za središče javnega avtobusnega prometa v Celovcu – na kraju, na katerem je več kot sto let poprej, v času reformacije, delovala slovenska protestantska župnija. Še posebno zanimiv je ta podatek tudi zato, ker je koroško-slovenski zgodovinar Teodor Domej na podlagi krstnih knjig te župnije za konec 16. stoletja izračunal, da je bilo tedaj v Celovcu v tej slovenski

župniji okoli 40 odstotkov krstov, v nemški župniji pa 60 odstotkov. Iz tega se da, kot je zapisal Bojan Wakounig v članku 350 let uršulink v Celovcu in med Slovenci (Novice 41/2020), vsaj okvirno sklepati o etnični sestavi mesta Celovec ob prehodu iz srednjega v novi vek. Sicer pa je prihod uršulink leta 1670 v Celovec pomenil hkrati začetek delovanja tega reda na slovenskem etničnem ozemlju, torej še prej kot v tedanji kranjski prestolnici Ljubljani.

Celovec del slovenske province

Na čelu celovške skupnosti uršulink je danes s. Marina Zittera, njena asistentka pa je Veronika Ramsauer, ki prihaja iz znane Murijevе rodbine na Jezerskem in v Beli pri Železni Kapli ter je v daljnem

sorodstvu tudi z znamenito botaničarko in pobudnico varstva narave Angelo Piskernik. Pod streho uršulink delujejo vrtec, ljudska šola, nova srednja šola in zavetišče. Vse te vzgojne ustanove so organizacijsko povezane v okviru posebnega šolskega društva in štejejo več kot 800 otrok. Poleg koroške skupnosti pripadata vseavstrijski skupnosti še Salzburg in Dunaj, avstrijska skupnost pa deluje pod okriljem slovenske province uršulink znotraj Rimske unije, ki jo trenutno vodi Anka Kogelnik.

S. Marina Zittera je nasledila prednico s. Zorico Blagotinšek, ki je bila zelo priljubljena in prizadevna. Leta 2021 je zapustila Celovec in se kot misijonarka podala v Senegal. V pogovoru za celovške Novice 20. novembra 2020 je na vprašanje, v čem se razlikuje vzgojni program uršulink od drugih ponudb državnih in zasebnih izobraževalnih ustanov, odgovorila z naslednjimi besedami: »Navdihujemo se pri naši ustanoviteljici sv. Angeli Merici, ženi, ki je v 16. stoletju živela v Italiji in dajala velik poudarek osebnemu odnosu do Boga, dobrim odnosom v vzgojnem procesu in veliko pozornost namenjala spoštovanju enakosti vsake osebe. Imamo geslo Serviam – služila bom Bogu in ljudem. Ta poudarek poskušamo vnašati že od najnežnejših let v vrtcu, da otroci, ki prihajajo tudi iz drugih verskih skupnosti, ohranjajo odprto srce za potrebe bližnjega.« Na vprašanje, kakšni so motivi staršev, ki otroke zaupajo uršulinkam, pa je s. Zorica Blagotinšek odgovorila: »Zdi se mi, da je močan dejavnik tradicija. Ko sem vprašala eno od mam, je rekla, da sta že njena mati in ona sama hodili k nam. Teh primerov je zelo veliko.«

Absolventka Angela Piskernik

Dolga leta so uživala vzgojo uršulink samo dekleta, že v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja pa so uvedli mešane razrede. Tudi mnoge znamenite osebnosti so bile v otroštvu pod varstvom uršulink. Tako na primer slovita celovška pisateljica Ingeborg Bachmann (1926–1973),

Odkritje spominske plošče, namenjene Angeli Piskernik, oktobra 2021: (z leve) Peter Gstettner, krški škof Jože Marketz, asistentka avstrijske prednice uršulink Veronika Ramsauer in tedanja slovenska ministrica za Slovence v zamejstvu in po svetu Helena Jaklitsch / Foto: Jože Košnjek

Angela Piskernik je že zgodaj zastopala idejo čezmejnega povezovanja narodnih parkov v alpsko-jadranskem prostoru. Z drugimi besedami: ko so zamisli o čezmejnem sodelovanju na Koroškem politično še zelo nasprotovali, je Angela Piskernik že razmišljala evropsko.

Angela Piskernik, 1886–1967 / Foto: arhiv tednika Novice

mednarodno znana likovna umetnica Maria Lassnig (1919–2014) ter igralka in pevka Dagmar Koller, vdova legendarnega dunajskega župana Helmuta Zilka (1927–2008).

Pri uršulinkah pa je maturirala in kasneje poučevala tudi Angela Piskernik (1886–1967), rojena pri Vrbniku v Lobniku nad Železno Kaplo. Študirala je na filozofski fakulteti dunajske univerze in leta 1914 promovirala z doktorskim delom iz botanike. Bila je prva promovirana Slovenka in po vsej verjetno

idejo čezmejnega povezovanja narodnih parkov v alpsko-jadranskem prostoru. Z drugimi besedami: ko so zamisli o čezmejnem sodelovanju na Koroškem politično še zelo nasprotovali, je Angela Piskernik že razmišljala evropsko.

Pri koroškem plebiscitu se je Angela Piskernik zavzemala za priključitev južne Koroške k Jugoslaviji, zato na Koroškem ni dobila službe in je morala svojo koroško domovino zapustiti. Živel je v Ljubljani in delala v deželni muzeju, pozne-

naj mesto Celovec poimenuje cesto ali ploščad po Angeli Piskernik. Februarja 2021 je ponovno vložila predlog. Že prej je občina zaprosila koroški deželni arhiv za stališče. Arhiv je Piskerniko sicer priznal žensko-politične in znanstvene zasluge, hkrati pa ji je očital njeno prizadevanje v času plebiscita za priključitev k Jugoslaviji. Zato je celovška občina predlog Sonje Koschier zavrnila. Odklonilnemu stališču se je v lanski izdaji organa Koroškega zgodovinskega društva Carinthia I pridružil tudi Josef Laussegger, pri tem pa »spregledal«, da je pri plebiscitu šlo za demokratično odločitev, kar ves čas rada poudarja tudi uradna Koroška.

Toliko bolj razveseljujoča je bila pobuda, ki jo je dal Peter Gstettner v imenu Inicijative Hlipovčnik, ki se posveča kulturi spominjanja in katere član je tudi Pavel Zablantnik, sodelavec Katoliške akcije krške škofije. V četrtek, 28. oktobra 2021, so priredili slovesno odkritje plošče na soplehju uršulink, posvečene Angeli Piskernik. Med drugimi so spregovorili krški škof Jože Marketz, asistentka avstrijske prednice uršulink Veronika Ramsauer in tedanja ministrica za Slovence v zamejstvu in po svetu Helena Jaklitsch – in ji na Koroškem javno izkazali čast in priznanje.

Pod streho uršulink delujejo vrtec, ljudska šola, nova srednja šola in zavetišče. Vse te vzgojne ustanove so organizacijsko povezane v okviru posebnega šolskega društva in štejejo več kot osemsto otrok.

sti sploh prva promovirana Korošica. Poleg delovanja kot botaničarka je bila tudi varuhinja narave in se je kot prva ravnateljica Prirodoslovnega muzeja Slovenije po drugi svetovni vojni uspešno zavzemala za zaščito številnih naravnih biserov in spomenikov, med drugim arboretuma v Trenti. Tudi zamisel Triglavskega narodnega parka je bila njen otrok. Prav tako je že zgodaj zastopala

je pa kot učiteljica. Preživela je tudi koncentracijsko taborišče Ravensbrück, kjer je trpela v nečloveških življenjskih razmerah in bila zaradi svojega doktorskega naziva izpostavljena zasmehovanju paznic.

Razveseljiva pobuda Inicijative Hlipovčnik

Julija 2015 je celovška občinska svetnica Sonja Koschier (Zeleni) predlagala,

FRANC IN ANDREJA SKUK

Zgodbe o uspehih Skukove rodbine

Kmetija Skuk v Senčnem kraju tik ob avstrijsko-slovenski meji je že šeststo let v družinskih rokah, njen sedanji lastnik Franc Skuk ml. pa pomeni skupaj z ženo Andrejo pravi blagoslov za Podjuno in čezmejno gospodarsko sodelovanje.

Janko Kulmesch

Kmečko rodbino Skuk iz Senčnega kraja v neposredni bližini avstrijsko-slovenske meje pred Holmecom odlikujejo zlate vrline – podjetnost, navezanost na domačo zemljo, pogum, pristna vernost in smisel za socialno pravičnost. In trajnost ter inovativnost. Kmetija je v družinskih rokah že celih 600 let, že leta 1930 pa so pri Skuku imeli elektriko, ki je takrat niti v Pliberku še ni bilo.

Že Janez Skuk, stari oče sedanjega Skukovega gospodarja Franca, se je zaradi zgoraj omenjenih vrtilin za-

je kot dezertar iz nemškega vermahta pridružil slovenskim partizanom (Stanko), podrobno opisuje to pogumno in premišljeno odporiško dejanje v boju proti Hitlerjevemu režimu.

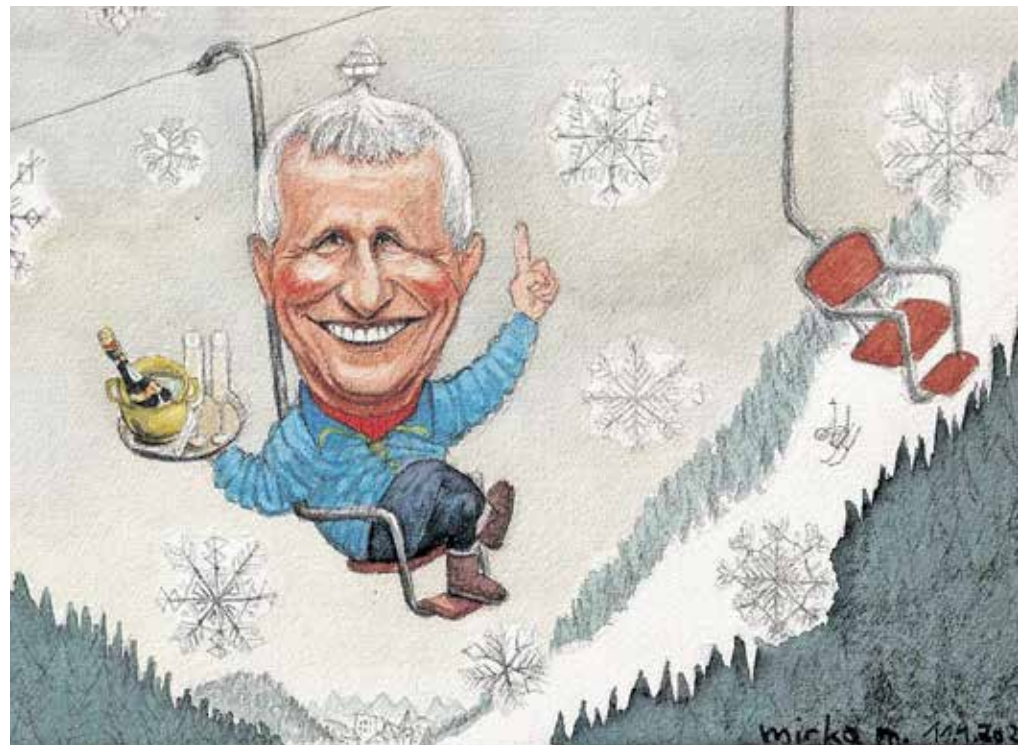
Kot je znano, nacistični okupatorji niso segali samo po ljudeh, temveč tudi po premoženju ljudi in ustanov. Tako so se spravljali tudi na cerkvene zvonove v pliberški regiji, da jih prelijejo v topove za nacistično vojsko na fronti. V prvih mesecih leta 1942 so zvonovi zadnjič doneli in oznanjali jutranjico ter večernico v deželi pod Matjaževo Peco. Marca 1942 so jih pobi-

premisli, kako bi se vse to dalo izpeljati.«

V noči 25. februarja 1942 je Janez Skuk zapregel svoja dva konja in se spustil skozi Libučje proti pliberški železniški postaji. Tam je čakal Janez Stefan, odprl ograjo in v kratkem času so bili trije zvonovi, zvonovi iz Spodnjih Libuč, Šentjurja pri Libučah ter Dvora pri Šmihelu, naloženi na sani. Janez Skuk je spet pognal konje, da bi jih čim prej pripeljal po štiri kilometre dolgi poti do kraja, kjer je zvonove skrili – ob mlinu nekaj sto metrov od svoje doma. Vsa prepotena konja je hitro postavil v hlev, sam pa je skopal jamo za vse tri rešene zvonove. Zgodaj zjutraj je začel voziti gnoj na njivo, da bi s tem zakril svežo izkopano zemljo in vsako sled. In ko je prišla vigred, je na »pokopališču« zvonov zasejal travo. Ko so na železniški postaji šele naslednji dan opazili, da ni več »ukradenih« zvonov, so mobilizirali vse varnostne sile, od Gestapa in policije do Landwache – na srečo brez uspeha. Po koncu vojne, 11. avgusta 1945, pa je bilo pravo ljudsko slavje, ko so zvonove izkopali in jih spet obesili v zvonikih.

Uspešen naslednik na kmetiji

Legendarnega Skukovega očeta Janeza je na kmetiji nasledil sin Franc Skuk (1935–2012). Tudi z njim je Skukovo kmetijo prevzel kmet z dušo in telesom. Globoko je bil zakoreninjen v vrednotah domavče Skukove tradicije. Bil pa ni samo nadvse uspešen gospodar na domači kmetiji in med drugimi eden najuspešnejših rejcev lisastega goveda – kravmolznic v velikovškem okraju. Kot je na njegovi pogrebni slovesnosti 22. aprila 2012 v Libučah poudaril zbornični svetnik Skupnosti južnokoroških kmetov in kmetov (SJK) ter eden najbolj profiliranih kmečkih politikov iz vrst slovenske narodne skupnosti na Koroškem Štefan Domej, je Franc Skuk ne-sebično podpiral tudi mlade kmete in jih preudarno spodbujal s koristnimi nasveti. Njegov brat Janez Skuk, ki bo 29. oktobra letos prelistal 90. list svoje bogate življenjske knjige, pa se je v smislu vrednot Skukove tradicije odločil za duhovniški poklic in je leta 1958 v domačih Libučah pel novo mašo, prav tako

Rešitelj Pece Franc Skuk / Foto: karikatura Mirko Malle

Slovesno odprtje panoramske restavracije, v kateri je tudi Center za obiskovalce Geoparka Karavanke GEO.DOM, januarja 2023 / Foto: arhiv Novic

Pred letom 2015 je bila Peca turistično hudo ogrožena, ker koroška deželna vlada ni več hotela kriti izgub, ki jih je povzročila žičnica oz. gondola. Trikrat je propadla privatizacija žičnice, leta 2015 pa je Francu Skuku ml. uspelo prepričati politiko, da je resen investitor. Danes velja Skuk za rešitelja gore Kralja Matjaža, Peca pa je dobila tudi še dve dodatni atrakciji.

pisal v južnokoroško zgodovino. Kot zaveden Slovenec in globoko veren mož je odločno nasprotoval nacističnemu režimu. V zelo zanimivi knjigi Lipeja Kolenika (1925–2008) Mali ljudje na veliki poti (založba Drava, Celovec) je po pripovedovanju Skukovega sina Franca dokumentirano, kako je Skukov oče nacistom »ukradel« zvonove. V knjigi Lipej Kolenik, katera rojstni kraj Šmarjeta pri Pliberku leži v sosedstvu Skukove domačije in ki se

rali hitlerjanski oblastniki in jih zvozili na pliberško železniško postajo, kjer so čakali na transport v tovarne.

V knjigi Lipeja Kolenika piše: »Toda v tej mračni dobi so se našli ljudje, ki so tvegali svoje življenje, ko so se upirali tiraniji in krivici. Okoli zvonov, ki so ležali na rampi, je bila dvometrska ograja. Janez Skuk si je šel večkrat ogledat teren in se povezal z železničarjem Janezom Stefanom, ki je bil na pliberški postaji v službi. Dobro sta vse

Andreja in Franc Skuk / Foto: arhiv Novic

pa je v Gradcu promoviral iz teologije.

Medtem je že vrsto let lastnik Skukove domačije Franc Skuk mlajši, vnuk rešitelja zvonov, ki jih je hotel Hitlerjev režim prelitati v topove. Zgodba o njegovih uspehih je, ne da bi pretiraval, naravnost fenomenalna. Kdor Franca Skuka ml. pozna, ve, da bi tako pohvalo odločno odklonil. On in njegova žena Andreja nikakor ne iščeta pohval, zato pa sta toliko bolj ustvarjalna in uspešna. Predvsem pa je Franc Skuk ml. zelo vztrajen, kar so morali spoznati tudi razni deželni politiki, ki so ga na začetku podcenjevali. Za pliberško regijo, sploh za vso Podjuno in tudi kraje zunaj nje, nič manj pa tudi za čezmejno gospodarsko sodelovanje, sta Franc in Andreja v vsakem oziru velika sreča, pravi blagoslov.

Pravi blagoslov za Podjuno

Ob razmišljanju o tem, kaj vse je Franc Skuk ob podpori svoje žene že ustvaril, človek dobi občutek, da mora pri njem dan imeti dvakrat toliko ur, kot jih sicer ima. Leta 1997 je ustanovil lastno mlekarino z odličnim mlekom in mlečnimi izdelki. Od leta 2003 ima mesto Pliberk po zaslugi Skukovega podjetja biološko ogrevanje. Leta 2006 je ustanovil podjetje, ki proizvaja in prodaja biološki dizel.

Franc Skuk pa bo zavzel častno mesto tudi v zgodovini turističnih prizadevanj na Peci, na kateri se radi športno udeležujejo tudi smučarji in kolesarji iz sosednje Slovenije. Pred letom 2015 je bila Peca turistično hudo ogrožena, ker koroška deželna vlada ni več hotela kriti izgub, ki jih

je povzročila žičnica oziroma gondola. Trikrat je propadla privatizacija žičnice, leta 2015 pa je Skuku s svojim investicijskim načrtom končno uspelo prepričati deželno politiko. Danes velja Skuk za rešitelja gore Kralja Matjaža, Peca pa je dobila tudi še dve dodatni atrakciji: center za obiskovalce Geoparka Karavanke GEO.DOM, v katerem je s svojimi deli predstavljena tudi vizionarska naravoslovka Angela Piskernik, ter panoramsko restavracijo Oben (Nebo). Ko so januarja letos obe ustanovi slovesno odprli, je bil Skuk deležen številnih čestitk. Sam je poudaril, da je imel v deželni glavariju Petru Kaiserju odločilnega zagovornika – medtem ko je Kaiser poudaril, da je bil na začetku sicer skeptičen, zato pa je danes toliko bolj vesel, da je bil Skuk vztrajen.

KAPELSKI PASIJON

Kristusovo trpljenje po kapelsko

Kapelski pasijon, manj znani dokument starejšega slovenskega slovstva in dramatike, je bil po zaslugi dr. Ericha Prunča in dr. Matije Ogrina, ki sta leta 2016 pripravila kritično izdajo, rešen pozabe. Kapelčani so leta 2017 zaigrali nekaj prizorov iz pasijona. Kdo se bo opogumil za ponovno uprizoritev? Morda bi za to kazalo združiti moči z obeh strani Karavank.

Jože Košnjek

Leta 2016 sta leta 2018 umrli koroški Slovenec, slavist in profesor prevodoslovja na Univerzi v Gradcu ter dopisni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti dr. Erich Prunč ter sedanjí predstojnik Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti dr. Matija Ogrin pri celjski Mohorjevi izdala kritično izdajo Kapelskega pasijona. Leto kasneje je bil storjen nadaljnji korak: člani Slovenskega prosvetnega društva Zarja iz Železne Kaple so pod vodstvom domačega župnika Poldeja Zundra odigrali sedem prizorov iz »domačega« pasijona. Takrat smo pisali, da je bilo s tema dejanjema pozabi iztrgano eno največjih odkritij starejšega slovenskega slovstva in slovenske dramatike, vredno primerjave z mnogo bolj znanim Škofjeloškim pasijonom.

O nastajanju Kapelskega pasijona z izvirnim naslovom »Komedija od Kristusoviga trplinja, katiro so nekdanj na te veliki četrtak inu na te velikonočni ponedelek v Kapli špilali«, o njegovi najdbi in posebnostih smo se pogovarjali s soavtorjem kritične izdaje dr. Matijo Ogrinom. Spoštovani dr. Ogrin, pred šestimi leti sem bil na predstavitvi pasijona v Železni Kapli. Še posebej me je pritegnila zgodba, da je

bil pasijon izgubljen in nato znova najden nekje drugod na Koroškem.

Rokopis Kapelskega pasijona je bil prvič odkrit tik pred letom 1900, ko je prišel v Kaplo za kaplana mladi duhovnik Štefan Singer, ki je pasijon našel v župnišću. Povezal se je s Karlom Štrekljem, profesorjem na graški univerzi, kjer je njegov študent France Kotnik rokopis preučil in pozneje objavil nekaj odlomkov iz pasijona. Ti odlomki so bili dolgo edino, kar se je o pasijonu vedelo. Potem je sled za izvirnim rokopisom izginila. Veliko kasneje, po letu 1980, ga je znova našel Korošec, profesor dr. Erich Prunč. Njemu gre zasluga, da se je začelo temeljito raziskovanje. Povabil me je k sodelovanju in skupaj sva dokončala delo za kritično izdajo, natančno pripravljeno edicijo, v kateri so podrobneje pojasnjeni, kolikor je mogoče, nastanek, sestava, vsebina in povezave tega pasijona s podobnimi besedili.

Kdaj in kako je nastal pasijon? Sklepam, da postopoma, in ne v enem zamahu.

Drži. Pri vprašanju nastanka Kapelskega pasijona moramo razlikovati med rokopisom, ki se nam je ohranil, in besedilom v njem. Rokopis je materialni izdelek in je bil napisan v letih tik pred 1800, kar je zelo pozno za baročni tekst. Vendar je v tem rokopisu besedilo, ki je veliko starejše od

rokopisa samega. S profesorjem Prunčem sva sklepala, da je začelo nastajati že v zgodnjem 17. stoletju in je celo možno, da so to besedilo ali vsaj njegov zametek že leta 1615 v Dobrli vasi uprizorili jezuiti.

Ali imamo ta dogodek lahko za prvo uprizoritev Kapelskega pasijona?

Verjetno bi lahko bila prva. Seveda nimamo rokopisa iz tiste dobe, vendar sklepamo, da so nekateri odlomki pasijona iz zgodnjega 17. stoletja. Dr. Erich Prunč je sklepal, da v to staro jedro sodijo nekateri odlomki, kot so prizori iz Pilatove ječe, dialog med žalujočo Marijo pod križem in spokorjenim grešnikom, ki jo prosi, naj izprosi Jezusovo milost, pa prizora Jezusovega slovesa od matere in ponovnega srečanja z njo po vstajenju ter gotovo tudi monolog Smrti. Med najstarejše dele pasijonske igre sodi tudi sklepna igra tehtanja pokojnikove duše. Za nekatere odlomke pa ne vemo, kdaj točno so bili v loku med 17. in poznim 18. stoletjem dodani ali predelani.

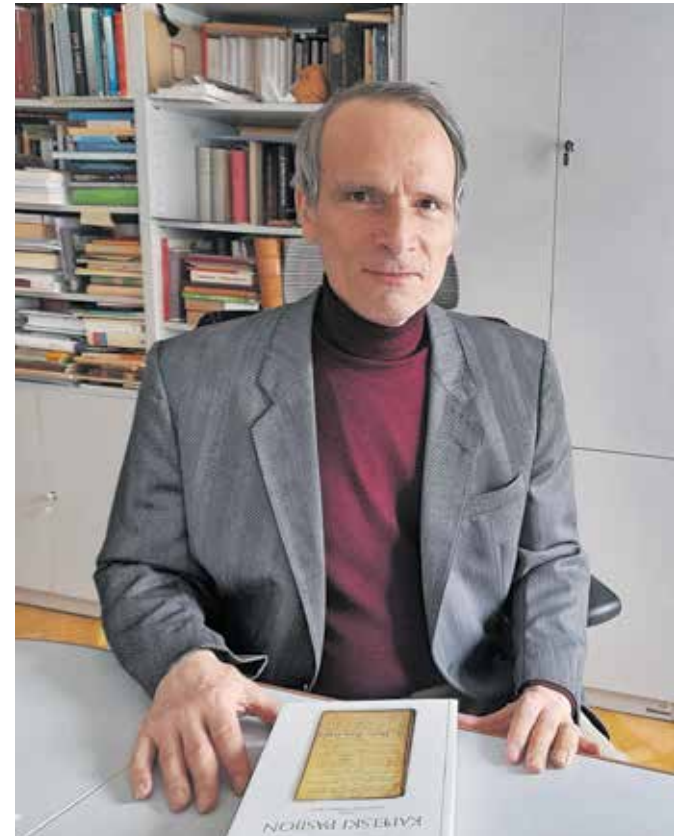
Nam je bližji in bolj poznan Škofjeloški pasijon, nad tristo let staro slovensko dramsko besedilo. Kakšna je razlika oziroma primerjava med obema pasijonoma?

Skupen jima je prikaz Jezusovega trpljenja z namenom, da bi vernik to trpljenje osebno podoživljal in premišljeval ter se pri tem pokoril, sprejel dobre

sklepe za boljše življenje. Med njima je tudi precej razlik. Škofjeloški pasijon je enovito besedilo, ki ga je napisala ena roka od začetka do konca in ostaja najstarejši slovenski dramski tekst. Pred več kot tristo leti ga je napisal Slovenec, pater Romuald iz Štandreža pri Gorici. Kapelski pasijon pa je nastajal v različnih obdobjih. Ohranjeni so nekateri zelo stari odlomki, ki so jim v 18. stoletju dodajali nove, še posebej pri prizorih zadnje večerje in besedah, ki jih govori Jezus na križu. Ti so bili v drugi polovici 18. stoletja dobesedno vzeti iz evangelija, ker se je zdelo razsvetlenskim oblastem nedostojno, da bi govoril Jezus rimane verze, ki so sicer značilni za celo kapelsko pasijonsko igro. Zato najdemo v Jezusovih replikah samo besede iz evangelija. Tako so posegli v stari baročni tekst in odstranili rimane replike. S tem so pomembno posegali predvsem v prvi del Kapelskega pasijona. Razlike so tudi pri obsegu in številu predstav. Škofjeloški pasijon obsega 865 verzov v rimanih verzih parih, v Kapelskem pa je kar 2758 verzov in še 122 proznih odstavkov. Škofjeloški pasijon je napisan za eno predstavo, Kapelski pa za kar tri ločene predstave. Njegova posebnost je, da je pasijonski del razdeljen na dve predstavi, odigrani na veliki četrtki, tretja predstava pa ima velikonočno, vstajensko vsebino, ko se vstali Jezus sreča z materjo Marijo in apostoli, ki jih pošlje po svetu oznanjat evangelij. Del tretje predstave je tudi lepa sklepna igra, samostojen prizorček tehtanja pokojnikove duše, ki se zaradi grehov boji za svojo usodo, vendar Mati božja prosi Jezusa za njegovo milost. V tem prizoru se kaže učinek Jezusovega pasijona in vstajenja kot rešitev pokojnikove duše. Prizorček so morda igrali tudi ločeno in je imel vzgojni pomen. Tudi danes bi bil to dober verouk z lepo književnostjo.

Kapelčani so pred šestimi leti odlomke iz pasijona postavili na oder. Je morda čas za ponovitev?

To je bil imeniten poskus, vse priznanje! Seveda ga je

Dr. Matija Ogrin / Foto: Jože Košnjek

»O Jezus, ti moj lubeznivi sin, iz cieliga srca jes tebi persto(pit) želim pak vso maju želje je zabstajn tebe riješit od tojih sovražnikov. Oh kaku stепен, zgajžlan inu ves razbit, kako strašnu razmatran inu s krvjo oblit. O moj Jesu! Kaj za eno martro ti trpiš, kjer mareš nesti te težki križ! Da lih si temu folku veliku dobriga stuoru, vendar se čriez te ni obeden osmilu, da bi tebi pomagov nesti le-ta križ, katirga ti na rami držiš.« (Jezus sreča svojo žalostno mater – Marijine besede Jezusu)

treba znova zaigrati, vendar bi bilo težko strniti besedilo treh predstav v eno samo. Ali pa ostati pri treh predstavah. To je zahteven projekt. Morda bi kazalo v tem primeru združiti moči z obeh strani Karavank. Tudi jezik samega pasijona ni tako koroški, kot se zdi na prvi pogled. Je tudi kranjski. Dr. Erich Prunč je domneval, da je pasijon povezan s starejšo jezuitsko dramatikom. Jezuiti so uporabljali za pouk ljudstva in za seznanjanje z verskimi resnicami razne igre. Glavnina njihovega gledališča je bila v latinščini, poučne predstave o verskih resnicah za veliko noč, za božič, za svete tri kralje in druge praznike pa sklepamo, da so bile v slovenščini. **Ali pasijone lahko uvrstimo v našo kulturno dediščino, saj so bili napisani v slovenščini, v jeziku ljudstva?**

To je pomembno vprašanje. Seveda. Odgovor je treba

iskati v dejstvu, da v baročni dobi vera in kultura nista bili ločeni, ampak zelo tesno povezani. Zato so bila besedila v jezikovnem pogledu nadvse lepo napisana in oblikovana ter strnjena v najlepše verzne oblike in rime. Tako posredovana jezikovna, kulturna dobrina je vernikom nudila duhovno misel, plemenitila njihov okus in kultivirala slovenski jezik. Cerkevni pisci so mislili tudi na to, da mora besedila razumeti prebivalstvo v različnih dolinah, krajih in vaseh, v katerih so govorili nekoliko različna narečja. V tem se skriva prizadevanje za knjižni jezik, čeprav takrat to ni bilo tako jasno zamišljeno kakor danes. Hoteli pa so zapisovati besede, ki so jih vsi razumeli. Pasijonska besedila so prvovrsten zaklad kulturne dediščine in vrednota, ki jo lahko občudujemo še danes in jo doživljamo kot duhovno in literarno lepoto.«

Eden od prizorov pasijona, ki so ga leta 2017 uprizorili v Železni Kapli / Foto: Jože Košnjek

PRIČEVANJA

Naši nordijci za vse čase

Od 21. februarja do 5. marca letos smo gostili FIS svetovno prvenstvo v nordijskem smučanju v Planici, največji športni dogodek v zgodovini samostojne Slovenije. O dolini presežkov, tej naši Zgornjesavski, je bogato izpovedala tudi razstava Naši nordijci v Slovenskem planinskem muzeju v Mojstrani. Športnikom stojijo ob boku seveda tudi številni prizadevni delavci in prostovoljci, ki pomagajo graditi planiške zgodbe in uspehe za vse čase.

Suzana P. Kovačič

Razstavo Naši nordijci v Slovenskem planinskem muzeju v Mojstrani so sklenili pred kratkim, a pričevanja nordijskih smučarjev – nekdanjih in sedanjih – iz Zgornjesavske doline, ki tradicijo v smučarskih skokih in tekih na smučeh ter kombinatoriki ohranjajo živo s tekmovalnimi dosežki, bodo ostala večna. Kar 37 udeležencev olimpijskih iger ima Zgornjesavska dolina, od tega 25 nordijskih športnikov. »Tekmovalci so iz vseh naših vasi, res pa so v nordijskih disciplinah prednjačili Mojstrančani in Ratečani,« je povedal vodja muzeja Matjaž Podlipnik. Slovenske barve Zgornjesavcev na letošnjem svetovnem prvenstvu v nordijskem smučanju sta zastopala smučarska tekača Neža Žerjav iz Kranjske Gore in Vili Črv iz Gozda - Martuljka.

Tomaž je živa olimpijska medalja

»Aktivna tekmovalka sem bila od leta 1959 do leta 1967, ko pa bi morala na zimске olimpijske igre v Grenoble leta 1968, je postal

moja živa olimpijska medalja Tomaž,« se rojstva sina, ki je bil najlepša 'medalja' v njenem življenju, spominja Lidija Pšenica iz Mojstrane, večkratna mladinska in članska državna prvakinja v teku na smučeh na pet in deset kilometrov. Kar sami so tedaj trenirali na polju, prekrite s snegom, v Moj-

Lidija Pšenica / Foto: Nik Bertonecelj

strani pa tja proti Radovni. »Leta 1967 je bilo državno prvenstvo na Ravnah na Koroškem. Vse sem prehitela, novinar me je že intervjuval, pa še kar nikogar ni bilo za menoj na cilju. In sem mu rekla, ali bo sploh še kdo prišel,« je ena od njenih številnih anekdot.

Lidija Pšenica je bila na letošnjem svetovnem prvenstvu v nordijskem smučanju v Planici v vlogi navijačice, ponosna na naše športnike. Kar nekaj let je bila tudi prostovoljka na planiških prireditvah. Naj dodamo, da je na nedavnem svetovnem prvenstvu v Planici pomagalo kar 1500 prostovoljcev, med njimi tudi več kot sto tujcev iz 22 držav.

Tekaške palice iz smrekovih desk

»Po tekmovalni karieri so običajno bivše smučarske skakalce aktivirali za fizična dela na prizorišču,« se spominja Jože Dovžan iz Mojstrane, tekmovalec med letoma 1960 in 1976, član reprezentance v mlajših in članskih vrstah, pri svojih šestdesetih letih svetovni prvak v smučarskih skokih v veteranski kategoriji. Za las se mu je izmuznila zimska olimpijada v Saporu leta 1972; normo je izpolnil, odpotoval pa ni zaradi bolezni. »V vsakem primeru sem potolažen, ker je hči Alenka v alpskem smučanju vse to nadoknadila. Je prva nosilka olimpijske kolajne za državo Slovenijo.«

»Eden mi je dal smuči, drugi čevlje še iz stare Jugoslavije, kolega, ki se je učil za mizarja, mi je palice izdelal iz smrekovih desk. Sosed pa je bil kovač ...« Franju Potočniku iz Mojstrane so napovedovali, da bo »velik laufar«. Bil je mladinski reprezentant v smučarskem teku in trener v domačem klubu. »Ne televiziji še danes pogledam vsako smučarjino in tudi nedavno svetovno nordijsko prvenstvo sem seveda spremljal,« je navdušeno dejal.

Zgodbe tudi za novejši dnevi

Smuči so ljudje na območjih, prekritih s snegom,

Jože Dovžan in Matjaž Podlipnik, avtorja razstave Naši nordijci / Foto: Nik Bertonecelj

najprej uporabljali za delo in življenje, kasneje za tek na smučeh, skoke in alpsko smučanje. »Pri Robiču, po domače pri Lohnežu, v Kranjski Gori so imeli smuči, ki jih je izdeloval pasarski mojster. Streme, pleteno iz jermenov, je imelo letnico 1871. V Radovni sta leta 1896 Požrvov oča in Palkov Janez iz Mojstrane vodila na lov švedskega lovca. Imela sta krpelje, lovec pa nekakšne deske, na katerih je lahko drsel, medtem ko sta si onadva počasi utirala pot. Le nekaj dni kasneje je Lenkov Miha izdelal prve smuči pod Triglavom,« je na razstavi spomnil Matjaž Podlipnik.

Tudi prvo skakalnico v Zgornjesavski dolini so dobili leta 1927 na Boru v Mojstrani. Potem so zrasle še skakalnice v Trebežu v Kranjski Gori, na današnji slalomske ciljni strmini v Podkorenu, v Ratečah ob železniški progi in v Planici. »Če je pri nas zibelka nordijskega športa v Bohinju, kjer so se začeli prvi smučarskotekaški tečajji, prve tekme in tudi prva skakalnica je bila v Bohinju, pa lahko rečemo, da je bila mala, osnovna in srednja šola v Zgornjesavski dolini,« je dejal Podlipnik.

Noben ptič nima perutnic naprej

Pokojni Janez Polda iz Mojstrane je bil prvi Zgornjesavc, ki je leta 1948 preletel sto metrov, sokrajan Bor Pavlovčič, ki je nedavno zaključil

tekmovalno kariero, pa ima aktualni rekord Zgornjesavske doline iz Planice iz leta 2021, ko je na smučarskih poletih (ki so od leta 1971 dalje samostojna disciplina) poletel kar 249,5 metra. O Janezu Poldi je Dovški oder premierno uprizoril odlično gledališko igro Noben ptič nima perutnic naprej, aktualno tudi za sedanje dni.

Del tekaške proge na nedavnem svetovnem prvenstvu v nordijskem smučanju se je imenoval tudi po

domačinu Robertu Kerštajnu, ki je v teku na smučeh leta 1992 tekmoval na olimpijskih igrah v Albertvillu – prvih olimpijskih igrah, na katerih je Slovenija sodelovala kot samostojna država. Tokrat je bil Robert Kerštajn v organizacijski ekipi svetovnega prvenstva. Koliko vseh ostaja še neimenovanih ob dejstvu, da je Planica, kjer so zimsko sezono uspešno sklenili s finalom svetovnega pokala v smučarskih skokih, položena v zibelko naroda.

Zahvala Boru Pavlovčiču / Foto: Nik Bertonecelj

»V mojih časih smo morali smučarski skakalci sami pripravljati smuči, prav tako skakalnico, ki smo jo utrdili s smučmi in z lopatami,« se spominja Jože Dovžan, nekdanji smučarski skakalec iz Mojstrane. Letošnje svetovno prvenstvo v nordijskem smučanju v Planici je spremljal kot gledalec. Pritegnili so ga smučarski skoki pa tudi norveški navijači, ki so spodbujali tekače na smučeh. V zakup velja vzeti tudi njegovo popotnico: »Naj ostane tista preprosta Planica, ki je desetletja bila.«

Knjiga, primerna za mlade in starejše, ki spada v vsako domačo zbirko.

Leto 2023 je razglašeno za Tavčarjevo leto, saj letos mineva sto let od njegove smrti. Visoški gospod z vznemirljivim podnaslovom Vse Tavčarjeve ljubezni je biografski roman o izjemno bogatem življenju v Poljanah nad Škofjo Loko rojenega pisatelja, odvetnika in politika Ivana Tavčarja.

19
EUR

* poština

Trda vezava, 17,5 x 24,5 cm, 304 strani

Knjigo lahko kupite na Gorenjskem glasu, Nazorjeva ulica 1, v Kranju, jo naročite po tel. 04 201 42 41 ali na: narocnine@g-glas.si

Pri pošiljanju po pošti se poština zaračunava po ceniku Pošte Slovenije.

Gorenjski Glas

ELFRIEDE VERHOUNIG

Življenjske zgodbe, ki prikazujejo koroško realnost

Pri Mohorjevi založbi v Celovcu sta v nemščini izšli dve zelo zanimivi knjigi avtorice Elfriede Verhounig. Iz zgodb, ki jih je avtorica po pripovedih zapisala, lahko spoznamo koroško resničnost. Knjigi si zaslužita tudi slovenski prevod.

Janko Kulmesch

Na prvi pogled je mogoče življenjske zgodbe hitro prikazati, doreči v nekaj urah. Pripovedovalka ali pripovedovalec se sprva brani pripovedovati o svojem življenju, po navadi z utemeljitvijo, da nima kaj pripovedovati, saj je njeno oz. njegovo življenje potekalo izključno v domačem kraju. Nakar se kmalu izkaže, da v resnici ni tako, da so bistvene izpovedi zavite v stranskih stavkih. Ko prihajajo do izraza različna pričakovanja, upanja, razočaranja, prepričanja.

Takšne izkušnje je pridobila tudi Elfriede Verhounig, ko je kot prostovoljka brala v domu za ostarele v Velikovcu in uporabnikom polepšala bivanje. Slišala je zanimive, prijetne, pretresljive življenjske zgodbe in si mislila: te je

nujno treba ohraniti, jih obvarovati pred pozabo. In se je odločila, da jih zabeleži v dveh knjigah. Pri tem je avtorica še posebno hvaležna uredniku Mohorjeve založbe Hanziju Filipiču – ali kot je poudarila v pogovoru za časopis Karavanke: »Spoznala sem ga, ko so Djekše praznovale 1100-letnico. Ob tej priložnosti smo izdali tudi jubilejno brošuro, za katero je Hanzij Filipič napisal zgodovinski prispevek in me podprl v mojih razmišljanjih in prizadevanjih. Tako se je začelo tudi moje sodelovanje z Mohorjevo založbo.« Obe knjigi sta izšli v nemščini; prva (*War das das Leben? / Je bilo to življenje?*) je izšla leta 2019, druga (*Wenn alles seinen Platz gefunden hat / Ko je vse na svojem mestu*) pa je zagledala beli dan letos in se ne omejuje na dvojezično

Podjuno kot prva, temveč pridejo v njej do besede ljudje, razsejani po vsej koroški deželi. Vse zgodbe je Elfriede Verhounig pustila avtorizirati (pravi, da je to še posebno pomembno), kar bralcu še dodatno zagotavlja verodostojnost.

Že kot otrok dobila čut za kulturo

Pri tem prihaja avtorica s področja, ki ni ravno literarno ali publicistično obarvano. Rojena leta 1959 v Grebinju (Griffen) na severnem delu Drave, v bližini znane koroške Marijine cerkve Grebinski kloster, se je po maturi odločila za študij ekonomije na Dunaju. »Za ekonomijo sem se odločila predvsem zaradi boljše poklicne perspektive. Sicer pa sta mi bili filozofija in germanistika bliže.« Zaposlila se je v Deželni razvojni agenciji za Koroško. Doma niso govorili slovensko, branje pa ji je bilo že od zgodnjih mladostnih let zelo pri srcu. Zнала je tudi dobro deklamirati, med drugim na šolskih prireditvah ob obletnicah koroškega plebiscita. Danes ji je zelo pri srcu tudi sodelovanje v Grebinskem literarnem krožku. Njen oče Franz Verhounig, p.d. Olšnik (umrl je leta 2006), je izhajal iz Olšja (Erlach) pri Grebinju in je bil glasbeno zelo nadarjen. V mladostnih letih je vodil ansambel, pri katerem je igral tudi njegov pokojni prijatelj Hanzej Melchior, nato pa je vrsto let vodil grebinsko godbo na pihala. Skratka: hči Elfriede je že kot otrok vsrkavala ljubezen do kulture in dobila čut za pristne kulturne vrednote.

Po sistemu serije Tako smo živel

Knjigi Elfriede Verhounig sta napisani po podobnem sistemu, kot je celovška Krščanska kulturna zveza (KKZ) skupaj s Slovenskim narodopisnim inštitutom (SNI) Urban Jarnik zasnovala priljubljeno serijo Tako smo živel. Med letoma 1993 in 2004 je v tej seriji izšlo 12 knjig s pričevanji številnih koroških Slovenk in Slovencev. Pobudnik je bil legendarni, medtem upokojeni tajnik KKZ Nužej Tolmayer, urednica pa je bila etnologinja ter Tischlerjeva nagrajenka Marija Makarovič.

Kot Marija Makarovič je tudi Elfriede Verhounig pustila ljudi pripovedovati. Frontalnih zgodb na srečo ni zaslediti. V njeni prvi knjigi so prišle do besede samo ženske, tako imenovane navadne ženske, vse drugo kot prominentne. To je bilo za avtorico zelo pomembno. Vse, skupno jih je deset, so prihajale iz velikega koroškega okraja oziroma iz Podjune. Na vprašanje, ali je pri izbiri pogovornih partneric zavestno upoštevala tudi dejstvo, da živita na Koroškem dva naroda, pa je Elfriede Verhounig odgovorila: »Pri prvi knjigi je to vprašanje igralo veliko vlogo.« In dodala: »Ko sem se pogovarjala z Maro Pradetto (hčerko koroškega partizanskega vodje Karla Prušnika-Gašperja, op. p.), sem se veliko naučila glede koroških Slovenk in Slovencev.« Podobno velja za pripoved Anice Wurm, roj. Olip, v drugi knjigi. Leta 1943 se je rodila v pregnanstvu. Oblastniki so bili prepričani, da ne bo preživela, in so jo odložili v kartonu, a jo je na srečo rešila njena teta.

Ob prebiranju zgodb, predvsem tistih, ki jih je Elfriede Verhounig pripravila za prvo knjigo, se nehote znajdemo pri učni uri zgodovine. Pri uri zgodovine, ki ni suhoparna, temveč doživeto pričevanje. Doživetja posameznih žena, ki so grebinski avtorici zaupale svoje življenjske zgodbe, so nepotvorjen prikaz južnokoroške stvarnosti v predvojnem, vojnem in povojnem času.

To ne velja samo za gospodarsko in socialno življenje na območju med Svinško planino ter Peco in Obirjem. Iz zgodb podjunskih žensk lahko posredno spoznavamo tudi narodnostni in jezikovni razvoj. Ko na primer Barbara Karpf, roj. Enzi (1924–2022), ki je kot otrok doraščala v Šentpetru na Vašinjah in so v družini govorili slovensko, pripoveduje, da bi lahko obiskovala šolo v domačem Šentpetru. Ker pa so po njenih besedah na šoli poučevali samo slovensko, so jo starši raje dali v Velikovec, da bi se naučila pošteno nemško. Hkrati pravi, da ji je prišlo znanje slovenščine zelo prav, ker se je pozneje lažje naučila italijanščine.

Elfriede Verhounig / Foto: arhiv Mohorjeve založbe

Ob prebiranju zgodb, ki jih je pripravila Elfriede Verhounig, se nehote znajdemo pri učni uri zgodovine, ki ni suhoparna in ni oddaljena od življenjske realnosti. Nasprotno: zgodbe so nepotvorjen prikaz južnokoroške stvarnosti v predvojnem, vojnem in povojnem času.

Naslovnica knjige *War das das Leben? (Je bilo to življenje?)* / Foto: Mohorjeva založba

Naslovnica knjige *Wenn alles seinen Platz gefunden hat (Ko je vse na svojem mestu)* / Foto: Mohorjeva založba

V uvodu k drugi knjigi avtorica citira logoterapevta Viktorja E. Frankla: »Človek vidi samo strnišče minljivosti – ne vidi pa polnega skednja preteklosti. V preteklosti namreč ni nič nenaдомestljivo izgubljen. Nasprotno: vse je na varnem, nič ni izgubljen.« Tudi njo so te besede spremljale pri pisanju obeh knjig.

Na koncu pogovora smo Elfriede Verhounig, ki je

doraščala v času, ko so v njenih krajih na severnem delu Drave starejši ljudje še znali in govorili slovensko, vprašali, ali se je narodnostno ozračje v njenem domačem kraju izboljšalo. Njen odgovor je bil: »Ozračje se je gotovo izboljšalo, vendar samo na površju. Ob gostilniški mizi je še vse bolj pri starem. Hkrati pa vedno bolj prodira spoznanje, da je biti proti Slovencem politično nekorektno.«

TRŽIČ

Odkrij košček raja na Tržiškem

Kaj pomeni slogan Odkrij košček raja? To je poziv, da najdeš čas, da zbereš pogum. Za izziv, za nekaj novega, da se zopet počutiš svobodnega. To je poziv, da odkriješ Tržiško! Košček raja je za vsakega posameznika nekaj drugega. Za nekoga je to čudovit razgled, za drugega vzpon z gorskim kolesom ali pa prijazen nasmeh domačina, spet za nekoga tretjega uživanje na kulturnem dogodku, ali pa okušanje lokalnih specialitet. V koščku raja se počutiš dobro, brez meja v naravi, kulturi in v glavi. Poznaš občutek, ko imaš vsega dovolj in se želiš umakniti na kraj, kjer je vse lepše? Le tam si sproščen, ni hitenja, ni stresa, ni budilke in ni telefona, ki bi ti krojil vsako minuto tvojega življenja. Ta kraj je zate in za mnoge Tržiško. Odkrij košček raja na severu naše domovine, kjer vrhovi najdaljše slovenske gore Košute podajajo roko sosedi Avstriji, kjer se v zgodovinskem mestnem jedru Tržiča Tržiška Bistrica in Mošenik združita v eno, kjer tudi najmanjši podeželski zaselek skriva svoj unikaten »zaklad,« ki ga lahko odkriješ tudi ti. Sam, v paru, poslovno, z družino ali prijatelji, tukaj si in je dobrodošel vsak! Čas, ki ga boš namenil odkrivanju tržiškega koščka raja, bo zagotovo ostal nepozaben.

Turistično promocijski in informacijski center Tržič (TPIC) Tourist Promotion and Information Center

Trg svobode 18, 4290 Tržič

T: 00386 4 597 15 24, 00386 4 597 15 36, 00386 4 59 71 556

M: 00386 51 627 057 • E: informacije@trzic.si • www.visit-trzic.com

SVET ZDRAVILSTVA

Muzej lekarništva in alkimije

V starem mestnem jedru Radovljice so pred štirimi leti odprli Muzej lekarništva in alkimije. V njem je zbranih več kot dva tisoč predmetov s področja lekarništva, farmacije, zeliščarstva, vračarstva, alkimije in medicine, ki ponujajo vpogled v skrivnostni svet zdravilstva.

Marjana Ahačič

Junija bo štiri leta, odkar je v Radovljici v starem mestnem jedru vrata odprl Muzej lekarništva in alkimije. Zasebni muzej je v stavbi, kjer so pred leti domovale šolske sestre, uredil farmacevt Milan Plešec.

Dva tisoč let zgodovine

Obiskovalcem ta skrbno in na privlačno zasnovani muzej ponuja vpogled v minuli dve tisočletji svetovne farmacije, prav posebej pa se osredotoča na njen razvoj na slovenskem ozemlju.

V njem je zbranih več kot dva tisoč predmetov s področja lekarništva, zdravilstva, farmacije, zeliščarstva, vračarstva in medicine. V muzeju je na ogled oprema lekarn iz 18. in 19. stoletja, zbirka

italijanskih in španskih albarcelov – okrašenih keramičnih posod za shranjevanje zdravil, lekarniški in alkimistični laboratorij, tehtnice in uteži.

Možnar, najstarejše farmacevtsko orodje

V zbirki je tudi trideset farmacevtskih knjig, izdanih med 15. in 19. stoletjem, ter etnološka zbirka ljudskega zdravilstva na našem ozemlju.

Posebno pozornost so namenili zbirki možnarjev, ki jih imajo okoli dvesto. »To najstarejše farmacevtsko orodje smo želeli natančneje predstaviti, saj gre za predmet, ki se je vedno prilagajal umetniškemu okusu in obdobju nastanka; na ogled je v številnih izvedbah, od kamnitih, lesenih, bronastih, železnih in steklenih do

najnovejših porcelanastih, ki se občasno še uporabljajo v lekarništvu,« je pojasnil Milan Plešec.

Tudi zeliščarstvo, alkimija in magija

Milan Plešec je eksponate zbral več kot trideset let. »Kot farmacevt sem občutil pomakanje zgodovinskega spomina o farmaciji in medicini; pri nas na tem področju razen manjših zbirk ni bilo nobenega muzeja. Obiskal sem zanimiv farmacevtski muzej v Nemčiji in se zgledoval po njem; tudi naš muzej tako obsega zelo široko področje, od botanike, kemije in zeliščarstva do alkimije, magije, ljudske umetnosti in obrti,« je povedal ob odprtju.

»Predmete s teh področij sem začel zbirati, da bi predstavil celotno dvatisočletno zgodovino farmacije

Ana in Milan Plešec / Foto: Gorazd Kavčič

Golf Rabbit

že za

23.990 EUR

www.volkswagen.si

Emisije CO₂: 178–103 g/km. Kombinirana poraba goriva: 7,8–4,4 l/100 km. Emisijska stopnja: EURO 6. Emisije NO_x: 0,0472–0,0116 g/km. Ogljikov dioksid (CO₂) je najpomembnejši toplogredni plin, ki povzroča globalno segrevanje. Emisije onesnaževal zunanega zraka iz prometa pomembno prispevajo k poslabšanju kakovosti zunanega zraka. Prispevajo zlasti k čezmerno povišanim koncentracijam prizemnega ozona, delcev PM₁₀ in PM_{2,5} ter dušikovih oksidov. Več na www.volkswagen.si. Ponudba velja za omejeno količino vozil od 1.4.2023 do 31.5.2023. Slika je simbolna.

INTEGRAL AVTO d.o.o. Jesenice

C. maršala Tita 67, Jesenice, tel.: 04 58 33 373

Integral avto
by arriva

**Pooblaščen
servis**

**Celovita kleparsko-ličarska storitev
Menjava in hramba pnevmatik
Nadomestno vozilo**

04 58 33 355

servis@integral-avto.si

www.integral-avto.si

in zdravilstva – s poudarkom na območju Slovenije, kjer pa je žal ohranjenih le malo predmetov. Veliko sem jih zato dobil v tujini; na avkcijah, v starinarnicah, pri zbiralcih.«

Kot je ob odprtju muzeja ugotovil Plešček nekdanji profesor dr. Franc Kozjek, natančno urejeni in dokumentirani predmeti dajejo zbirki še večjo vrednost. Predvsem pa, je poudaril Kozjek, medtem ko stopamo skozi bogato opremljene muzejske prostore, v njih začitimo duh lekarništva, celo duh čarovništva.

Muzej vodi lastnikova hči Ana Plešec

Morda prav v prostoru, ki je, če že mora izbirati, pravi, najbolj pri srcu Ani Plešec. To je kletni prostor, v katerem so postavili alkimistični laboratorij. »Obiskovalcem bi radi pokazali, da alkimija ni nekakšno čaranje kar tako, ampak da gre za prakso, ki temelji na empiriji, znanju in mistiki. Alkimisti

Predstavljena je dvatisočletna zgodovina zdravilstva, ki je zelo široko področje, saj poleg medicine in farmacije vključuje tudi botaniko, kemijo, etnologijo, magijo, alkimijo, likovno umetnost, trgovino, kozmetiko in ljudsko zdravilstvo.

so s svojim znanjem ogromno prispevali k farmacevtski znanosti, med drugim z izboljšavami kemijskih postopkov, kakršni so ekstrakcija, sublimacija in kristalizacija. Občudovanja vredno je tudi to, da so vse svoje življenje posvetili dolgotrajnim raziskovanjem, da bi odkrili zdravilo za vse bolezni, in se trudili izpolniti še danes nedosegljivo željo po čudežnem napoju večne mladosti.«

Plešček muzejski izkušnji dodajajo ponudbo iz muzejske lekarne, to so zeliščni izdelki in kozmetika lastne

proizvodnje, pa tudi spominke, narejene po konceptu starih slovenskih bajeslovnih bitij, ki jih, kot ugotavlja Ana Plešec, pogosto poznamo bistveno slabše kot grška ali rimska. »Radi bi pritegnili tudi otroke in pri njih obudili zanimanje za čarobnost narave, ki so ga v tem odtujenem, neosebne svetlu, polnem tehnologije, mnogi izgubili.«

Posebna pozornost otrokom

Prav zato so pripravili poseben interaktivni program za otroke in družine. »Glede

Predstavljena je tudi medicina starih narodov ter učenjaki stare Grčije in Rima, ki so postavili temelje sodobne zahodne medicine. / Foto: Gorazd Kavčič

na to, da je bilo v preteklosti zdravje in zdravljenje tesno povezano z magijo in mistiko, jih v svet lekarništva in alkimije poskušamo pritegniti z alkimističnimi ugankami, lekarniški napoji, čarovniškimi rastlinami ter čari, amuleti in kristali.« Prav za vsak prostor v muzeju so pripravili tako imenovani čarobni kotiček, skupaj deset

interaktivnih postojank, kjer lahko preizkusijo lastne alkimistične in magične sposobnosti.

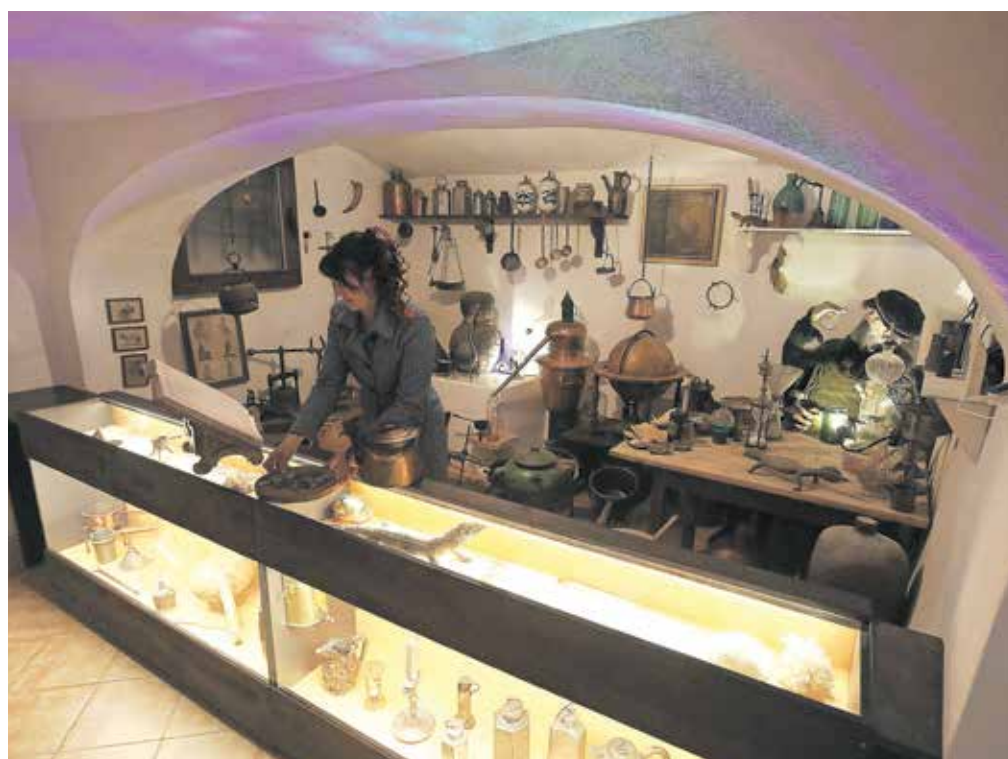
Sicer pa Ana Plešec po štirih letih, kar muzej deluje, poudarja, da se je odločitev, da ga postavijo prav Radovljici, izkazala za odlično. »Čeprav smo ga odprli tako rekoč tik pred začetkom epidemije, je odziv odličan,

obisk pa vsako leto večji. Prihajajo res različne skupine – od najmlajših do srednješolcev in upokojevcov,« poudarja.

Zbirko še naprej dopolnjujejo, čeprav muzejski prostori že počasi postajajo tesni. »A za kakšen poseben predmet se vedno najde kotiček, kamor ga lahko postavimo,« zaključuje Ana Plešec.

Z interaktivnimi točkami poskušajo muzejske vsebine čim bolj približati tudi otrokom. Na fotografiji je tako imenovani zmajev vrelec, ki ga je mogoče »prebuditi« z drgnjenjem ročajev posode z mokrimi rokami. / Foto: Gorazd Kavčič

Posebno privlačen je alkimistični laboratorij v kletnih prostorih, kjer želijo obiskovalcem pokazati, da alkimija ni nekakšno čaranje kar tako, ampak da gre za prakso, ki temelji na izkustvu, znanju in mistiki. / Foto: Gorazd Kavčič

ODKUP – POSEK – SPRAVILO IN PREVOZ LESA

ODKUP BIOMASE

www.megales.si

051 358 368

STOL

Zibelka slovenskega planinstva

Če za Triglavsko severno steno pravimo, da je zibelka slovenskega alpinizma, lahko za Stol rečemo, da je zibelka slovenskega planinstva. Slovensko planinsko društvo, predhodnik današnje Planinske zveze Slovenije, je bilo ustanovljeno pred sto tridesetimi leti.

Jelena Justin

Trije mladi planinci, Josip Hauptman, Ivan Korenčan in Anton Škof, člani društva Planinski piparji, je 23. julija 1892 obiskalo prvaka Karavank – Stol, ki je s svojimi 2236 metri tudi najvišji vrh te gorske skupine. Na goro so prišli vsak s svoje strani in na vrhu so jih zmotile planinske table v nemškem jeziku. Sklenili so, da je temu treba narediti konec oziroma gorski svet označiti s slovenskimi tablami, za Slovence. S tem dnem so začeli resno razglabljati o ustanovitvi Slovenskega planinskega

dvatisočakov v Sloveniji, po drugi strani pa je razlog tudi izjemen razgled, ki ga ponudi vrh.

Na Stol s koroške strani

Kaj pa, če bi Stol obiskali iz avstrijske oziroma koroške strani? Divja severna stena karavanškega velikana skriva v svojem nedrju uživaško zavarovano plezalno pot, na kateri občasno celo poplezamo. Krušljiva podoba je popolno nasprotje njegove južne, spokojne podobe.

Pot, ki je bila v letu 2009 obnovljena, je čisti užitek. Idealna je za vse tiste, ki so

vstopimo v zajedu, ki preide v žleb. Sledi razgibani teren, ko v levo previdno prečimo gladko ploščo tik pod previsom. Prečenje nas pripelje na levo stran skalnega rebra, ki je precej ruševnat. Sledi hoja med ruševjem, ki jo atraktivno naredijo dobro zavarovani skalni skoki. Enkrat smo na levi strani rebra, drugič spet na desni, a ves čas hitro pridobivamo višino. Z višjo nadmorsko višino rebro postane ožje, nas pa zavarovana pot vodi med ozkimi stolpi. Kar naenkrat je pred nami gladka plošča s samimi starimi klini, možnosti samovarovanja ni. Vendar, markacija je obrnjena v desno, kjer se plošči izognemo. Sledijo škrbina, vzpon in ponoven spust v škrbino. Sem in tja poplezavamo, možnosti samovarovanja ni, vendar plezanje ne preseže zahtevnosti prve stopnje. Spremljajo nas rdeče pike. Ko dosežemo vpisno skrinjico z žigom, nas čaka še nekaj metrov jeklenice, saj smo v skrotasti zavarovani grapi, na vrhu katere je zagruščeno pobočje, čez katero se v okljukih vije pot do roba grebena. Ko dosežemo greben, nas do vrha čaka še približno 200 dolžinskih metrov vzpona.

S Stola je izjemen razgled

Stol nudi obiskovalcu izjemen razgled. Kot na dlani so ostri vrhovi Julijskih Alp: Triglav z Rjavino, Bovški Gamsovec, Stenar, Škrlatica, Špik itd. Pred nami se razprostira greben Karavank; Belščica z Vajnežem, Struška, Golica, Dovška Baba, dominantna Kepa. Na vzhodni strani so Vrtača, Begunjščica, Storžič, Kamniške Alpe ... Južna stran je geografsko barvita; Ljubljanska kotlina, gorenjska ravnina, notranjsko hribovje s Snežnikom, Polhograjsko hribovje, Loško pogorje, Porezen, Ratitovec, Jelovica. Severno je avstrijska Koroška, pa Ovcji vrh, Vrbsko jezero in Celovec. Severozahodno kipijo proti nebu Nizke in Visoke Ture.

Z vrha se oglasimo še v Prešernovi koči, nato pa sestopimo po markirani poti, ki pelje proti Celovski koči. Sestopamo po trdem, zbitem melišču, ki ni ravno najprijetnejše, markirana pot pa poteka po zagruščenem terenu, ki tudi ni v pretirani užitek.

Člani Planinskih piparjev, ki so dali idejo za ustanovitev Slovenskega planinskega društva / Foto: arhiv Gorenjskega muzeja

Stol ima v zgodovini slovenskega planinstva prav posebno mesto. Morda je to eden od vzrokov, zakaj je to eden najbolj obiskanih dvatisočakov v Sloveniji, po drugi strani pa je razlog tudi izjemen razgled, ki ga ponudi vrh.

društva. Pripravljalni shod je bil 15. oktobra 1892. leta. Deželna vlada je z dekretom odobrila njegovo ustanovitev. Ustanovni občni zbor je bil 27. februarja 1893, njegov načelnik pa prof. Fran Orožen.

Koča na Stolu je bila odprta 31. julija 1910, odprla pa jo je Kranjska podružnica Slovenskega planinskega društva. Poimenovali so jo po dr. Francetu Prešernu, čigar rojstva vas, Vrba leži pod Stolom. Znano je, da se je slovesnosti ob odprtju udeležilo skoraj tisoč ljudi, mašo pa je ta dan daroval Jakob Kleindienst, župnik iz Begunj.

S planinstvom so, hočemo ali nečemo, žal povezane tudi nesreče. Neposredni povod za ustanovitev reševalne postaje v Kranjski Gori, ki je delovala v okviru Slovenskega planinskega društva, je bila nesreča na Stolu 4. aprila 1912. Na poledenelem pobočju Stola se je zaradi zdrsa smrtno ponesrečil Josip Cerk. Ustanovitev »rešilne postaje« danes velja za datum ustanovitve Gorske reševalne službe oziroma Gorske reševalne zveze Slovenije.

Zaradi vseh teh razlogov ima Stol v zgodovini slovenskega planinstva res prav posebno mesto. Morda je to eden od vzrokov, zakaj je to eden najbolj obiskanih

jim ljube zavarovane plezalne poti, ki so speljane po naravnih prehodih. Na poti je nujna uporaba čelade in samovarovalnega kompleta, svetujem pa tudi plezalne rokavice, saj je jeklenice precej in lahko hitro pride do žuljev.

Izhodišče za vzpon po zavarovani plezalni poti je Medvedji dol oziroma Bärenthal, kjer vozimo po vzpenjajoči se asfaltirani cesti približno šest kilometrov in nato sledijo še trije kilometri makadama do večjega parkirišča, kjer je tudi zapornica.

S parkirišča gremo mimo zapornice in nadaljujemo kar po cesti. Zložen vzpon v spodnjem delu nas kmalu pripelje do strmejšega vzpona, ker bomo ubrali eno od bližnjic na desni strani. Ko pridemo do ceste, imamo še eno strmo bližnjico na levi strani, lahko pa nadaljujemo tudi po cesti. Ko na desni strani zagledamo melišče, hitro dosežemo smerokaz, ki nas usmeri prečno čez melišče do vstopa v zavarovano pot. Pred seboj zagledamo 700 metrov visok raz, čez katerega je speljana naša pot, ki ima številko 664.

Začetek poti je najtežji, a se po težavnosti ne da primerjati z ekstremnimi feratami, saj so nam v pomoč skobe, po katerih napredujemo kot po lestvi. Višje

Prešernova koča na Stolu / Foto: Jelena Justin

Pogled na Stol s poti na Zelenico. Dobro je vidna dolina, po kateri sestopamo, če se vračamo v Medvedji dol. / Foto: Jelena Justin

Pri večjem balvanu se desno odcepi pot proti Zelenici, mi pa gremo v smeri Celovške koče/Klagenfurt Hütte. Prečimo melišče in se po grapi

povzpemo do sedla. Travnato uvalo obhodimo po levi strani. Pred nami na desni strani je Svačica, severneje pa Ovcji vrh. Pod pobočjem

Svačice sestopimo do Celovške koče, od tam pa – po cesti ali po bližnjicah – do jeklene konjička, ki nas čaka na parkirišču.

SLOVENJI PLAJBERK

Med Vrtačo in Žingarico

Slovenji Plajberk/Windisch Bleiberg ter zaselka Strugarje/Strugarjach in Poden/Boden ležijo v najmanj okrnjenem, za mnoge v najlepšem okolju južne Koroške, na severni strani Karavank, za Ljubeljem.

Jože Košnjek

Vrtača in Zelenica na jugu in 1589 metrov visoki gorski hrbet z imenom Žingarica/Singerberg omejujejo povprečno tisoč metrov visoko ležečo kotanjo z osrednjim krajem Slovenji Plajberk oziroma Windisch Bleiberg. S slovenske strani se pride vanjo čez mejni prehod Ljubelj, nato po ljubeljski dolini ob potoku Borovnica, mimo gostilne Nemški Peter do tako imenovanega Malega Ljubelja oziroma Zapotnice ali Sopotnice, kjer nas dvojezični kažipot usmeri levo proti Slovenjemu Plajberku in dolini Poden. Po treh kilometrih vožnje po vzpenjačici se cesti pridemo do cilja, do uradno dvojezičnega Slovenjega Plajberka in župnijske cerkve svetega Erharda, ki je bila prvič omenjena leta 1364. Gre za pri nas manj znanega svetnika, ki je s Škotske prišel na Nemško in postal škof v Regensburgu na Bavarskem. Umril je okrog leta 720.

Svinčena zgodovina kraja

Slovenji Plajberk je bil prvič omenjen leta 1332, v času oblasti vetrinjskih menihov. Ker so v osrčju Žingarice našli svinčevo rudo, saj je

začelo rudarjenje. Tudi samo ime kraja spominja na svinčevo rudo, saj nemška beseda Blei pomeni svinec. Kraju tako lahko po slovensko rečemo tudi Svinčnica. Na rudarsko zgodovino kraja opozarja informativna tabla sredi vasi, na kateri je samo po nemško napisano, da so rudarili v enajstih rovih oziroma jaških in da je bila njihova največja globina 529 metrov. Nekaj vhodov v rudarske jaške je ohranjenih, na rudarjenje pa spominja tudi znamenje ob cesti za vasjo, na katerem je narisano, kako rudarji nosijo mrtvega tovariša iz jame. Svinčevo rudo so nehali kopati leta 1943. Območje je postalo kmetijsko in gozdarsko, v zadnjih dvajsetih letih pa tudi turistično.

Odhodi brez vrnitve

Pri zbiranju podatkov o krajih in ljudeh med Vrtačo in Žingarico sta mi pomagali domačinki: upokojena jezikoslovka, etnologinja in kulturologinja, profesorica na Univerzi v Celovcu dr. Herta Maurer Laussegger, Ožekarjeva, in Marinka Mader Tschertou, po domače Najekova, kmetica, po poklicu pa agronomka in predsednica Kmečke izobraževalne skupnosti ter do nedavna tudi svetnica v koroški kmetijski zbornici.

»Število prebivalcev v do leta 1973 samostojni občini Slovenji Plajberk je padlo z 894 leta 1910 na 638 leta 1923 in na dobrih 200 danes. Za nekdanje rudarje, drvarje in vozarje in njihove potomce doma ni bilo več dela. Za preživetje je bilo treba na delo v Borovlje, Bistrice, Celovec ali še dlje. Vrnili so se le redki. Socialna in jezikovna struktura se je spreminjala. Z umiranjem starejših še naprej izginjata slovenščina in z njo plajberški govor ter dvojezičnost, pa tudi po družinah je domača govornica redkost. Zaradi izjemnega okolja in sorazmerne bližine Celovca se priseljujejo nemško govoreči, kar dodatno pospešuje umiranje slovenskega oziroma dvojezičnega govora. Pred dvajsetimi leti so zaprli še ljudsko šolo, v kateri so poučevali v slovenščini. V Borovljah, kamor so šli otroci, pa je bilo s slovenščino konec,« je povedala dr. Herta Maurer Laussegger.

»Smo pa lahko ponosni, da imamo v naših krajih glede na število prebivalcev največ ljudi z akademsko izobrazbo. Naši starši so bili prepričani, da bomo kot Slovenci in kot ljudje, rojeni v odročnih krajih, uspeli le, če bomo izobraženi. Žal smo le redki ostali doma. Sama sem ena od njih,« je povedala Marinka Mader Tschertou, ki z možem, štirimi otroki in mamo skrbi za Najekov dom na vrhu hriba nad župnijsko cerkvijo.

Turizem in kmetijstvo

»Naša dolina naj ostane kar taka, kot je sedaj. Če bomo razvijali turizem, za katerega ima Občina Borovlje nekaj načrtov, ohranjali zdravo, varno in čisto naravno okolje in ohranjali kmetijstvo, ki je za mnoge od nas dodaten vir zaslužka ter rešitev v morebitni krizi, bo morda tudi kdo od mladih ostal doma ali se celo vrnil. Slovenji Plajberk z okoliškimi vrhovi je zanimiv za planince in pohodnike, pa tudi za graditelje počitniških hišic. Zaradi obiskovalcev dolina še ni ogrožena. Še posebno zanimiva je dolina Poden ali Bodental, slovensko tudi Žabnica – zaradi deloma močvirnega sveta. Konča se pod severno steno Vrtače in se ponaša s po dolini vijugajočim se potokom Žabnica, ki se v soteski Čepa izliva v Ljubeljski potok,« je povedala Marinka Mader Tschertou.

Nekateri travniki so za obiskovalca res pravljčni

Domače pevke pod vodstvom Kristjana Lausseggerja med lanskim nastopom pod Podnarjevo lipo / Foto: Jože Košnjek

Skoraj štiristo let stara in zaščitena Podnarjeva lipo pred Podnarjevo domačijo, v kateri je daleč naokoli znana domača gostilna. Ko bo lipo ozelenela, bo prava lepota. / Foto: Jože Košnjek

– Märchenwiese po nemško, pravi biser pa je majhno ledeniško Jezerce z ne preveč posrečenim nemškim imenom Meerauge. Legenda pravi, da je povezano z Blejskim jezerom. V dolini ob pobočju so posejane številne do-

Lausseggerjeve oziroma Ožekarjeve, na kateri imajo sedaj le še tujske sobe. Družina Sereinig, ki ima na začetku Podna gostišče, ima tudi manjše družinsko smučišče, ki ga radi obiskujejo tudi družine z gorenjske strani.

dvojezična kultura živi naprej, še posebno pevska. Pojejo v cerkvi, na prireditvah. Za ohranitev petja v vasi, tudi slovenskega, imata največ zaslug prezgodaj umrli Mirko Laussegger, po domače Dušnjakov, ki je bil tudi

Med najbolj znanimi Plajberčani je gotovo dr. Josip Šašel (1883–1961) iz Šošnovega rodu. Bil je sodnik, neumoren kulturno-prosvetni delavec in zbiratelj ljudskega izročila, krajevnih in hišnih imen. Najbolj znan je njegov Rožanski narečni besednjak iz leta 1957.

mačije, zadnja na koncu pa je Podnarjeva, Bodenbauer po nemško, z mogočno in od leta 1979 naprej zaščiteno lipo, posajeno leta 1636! Pod njo Slovensko prosvetno društvo Borovlje vsako leto priredi pevsko srečanje. In še zanimivost Plajberka. V kraju je odprtih kar šest gostiln brez

Slovenska pesem še živi

Dejavnost Slovenskega prosvetnega društva Vrtača je manj opazna. Ob ustanovitvi je bilo društvo slovensko, nato pa vedno bolj dvojezično, je povedala Marinka Mader Tschertou. Kljub temu slovenska oziroma

dolgoletni organist, in njegov sin Kristijan, ki vodi nekaj zborov. »S pesmijo ohranjamo slovenski jezik. Predvsem pa se ga moramo učiti in ga govoriti doma. Sosedje ga namesto nas ne bodo,« je sklenila svojo pripoved o usodi slovenskega jezika Marinka.

Marija Mader Tschertou je ena redkih univerzitetno izobraženih domačink, ki je ostala doma, na Najekovi kmetiji. / Foto: Jože Košnjek

Eden od ohranjenih vhodov v rov nekdanjega rudnika svinca / Foto: Jože Košnjek

PREDOR KARAVANKE

Dela ustavijo le en dan v letu

Največji čezmejni gradbeni projekt med Slovenijo in Avstrijo ta čas je gradnja druge cevi predora Karavanke. Konec marca so delavci turškega izvajalca Cengiz na slovenski strani izvrtali že 2494 metrov globoko v Karavanke, kar pomeni, da jih do državne meje loči še en kilometer. Stroji brnijo 24 ur na dan, vse dni v letu – razen enega ...

Urška Peternel

»Danes smo na 2494 metrih, vsak dan napredujemo od dva do tri metre, odvisno od geoloških razmer,« je na predzadnji marčevski dan pripovedovala Vesna Žibrat iz družbe Dars, ki je na slovenski strani investitor gradnje vzhodne cevi predora Karavanke. Žibratova je ena od žensk, ki sodelujejo pri gradnji; tudi vodja projekta v

Družbi za razvoj infrastrukture (DRI) je ženska, Tatjana Zalokar.

Ropot, prah, vibracije, blato, občasni vdori vode in metana, težka mehanizacija – to je dokaj nenavadno delovno okolje za ženske, a kot pravi Vesna Žibrat, po izobrazbi geologinja, je delo na tako velikem projektu poseben izziv. V predoru je malodane vsak dan, zaščitna čelada, svetilka in visoki škornji,

zaradi prahu pa tudi zaščitna maska, so del obvezne opreme.

Vdori vode in lokalni »zruški«

Ta čas v predoru poteka več različnih faz del. Ob vstopu v drugo cev tako opravljajo izkop za novo portalno stavbo. V prvem delu predora nanašajo notranjo betonsko oblogo, urejajo hidroizolacijo, gradijo različne niše. Globlje,

Gradbišče pred portalom vzhodne cevi, tu bo zrasla tudi nova portalna stavba. Na naši strani so v sklopu del zgradili tudi nov most čez Savo Dolinko, izvajalca pa še čaka tudi razširitev avtoceste v štiripasovnico v dolžini 620 metrov. / Foto: Gorazd Kavčič

Na gradbišču vzhodne cevi predora Karavanke je angažiranih 135 turških delavcev, ki bivajo v neposredni bližini predora, v začasnem naselju ob avtocesti pod Hrušico. Dela potekajo 24 ur na dan, vse dni v letu, razen na bajram. / Foto: Gorazd Kavčič

Vesna Žibrat, univerzitetna diplomirana geologinja iz družbe Dars, ena od žensk, ki sodelujejo pri gradnji druge predorske cevi. V predoru je skoraj vsak dan. / Foto: Gorazd Kavčič

na čelu opravljajo vsa potrebna dela za izkop in podpiranje, v času našega obiska je na globini 2475 metrov potekala tako imenovana reprofilacija, kajti zaradi hribinskih pogojev je prišlo do deformacije že zgrajenega predorskega oboka.

Gradnja na naši strani poteka v skladu s terminskim načrtom, prav tako doslej ni bilo nobenih večjih nepredvidenih težav, k sreči tudi ne delovnih nesreč. Prišlo je do nekaj vdorov vode, zaradi česar so uredili dodatne drenažne vrtine, občasno se zgodijo tudi manjši »zruški«. Dela potekajo v tako imenovanem metanskem režimu, kajti pod Karavanke so večje koncentracije metana. Zato ves čas opravljajo meritve in občasno pride do posamičnih vdorov metana čez dopustne meje, a problem rešujejo s povečanjem dotoka zraka. »Nasploh posebno pozornost v vseh fazah del namenjajo varnosti,« je poudarila Vesna Žibrat.

Čaka jih še zadnji kilometer

Nadaljevanje del bo odvisno od geoloških razmer, ta čas kopljejo v območju permokarbona, gre za dokaj nestabilne kamnine, zato tudi lokalni »zruški«. Zadnji kilometer pa bodo vrtali v triasne kamnine, kjer pričakujejo tudi močnejše dotoke hribinske vode. Najbolj »kritičen« del naj bi bil glede na pričakovanja geologov na globini okoli 3000 metrov.

Dela ustavijo le za bajram

Koliko delavcev turškega Cengiza je dnevno v predoru, je odvisno od trenutne faze del, pojasnjuje Žibratova, a dela potekajo 24 ur na

Nedavno so Turčijo prizadeli rušilni potresi in podjetje Cengiz je za delavce, ki imajo družinske člane na območju potresov, takoj uredilo prevoz domov. Podjetje je v Turčiji po poročanju medijev tudi začelo sodelovati pri gradnji tri tisoč domovanj ter prispevalo 150 milijonov evrov donacije za odpravo posledic potresov.

dan, vse dni v letu – razen enega dneva. In to je bajram, največji verski praznik po zaključku ramazana, ki ga bodo praznovali tudi turški delavci, letos bo to 21. aprila. Delavci sicer bivajo v naselju v bližini gradbišča, ob avtocesti pod Hrušico. Pri gradnji pa sodelujejo tudi slovenski strokovnjaki, od gradbenikov, rudarjev, geologov ...

Razpis za elektro-strojno opremo

Če bo šlo vse po načrtih, bodo na naši strani podzemni izkop zaključili še letos, kar pomeni, da bodo Karavanke prebite še drugič. Sledila bo montaža elektro-strojne opreme, ki naj

bi jo opravil skupni izvajalec, slovenski Dars in avstrijski Asfinag bosta objavila skupni razpis za izbiro. Po besedah Vesne Žibrat ves čas potekajo redni sestanki oziroma koordinacije

med sodelujočimi pri gradnji na slovenski in avstrijski strani.

Odprtje druge cevi leta 2025

Pri tem so Avstrijci nekaj korakov pred nami, svoj del podzemnega izkopa v dolžini 4402 metra so zaključili že septembra 2021. Na avstrijski strani izvajalec tako že opravlja dela na voziščni konstrukciji.

Gradnja druge cevi mora biti zaključena maja 2025, po odprtju nove cevi pa bo sledila predvidoma dveletna obnova stare, zato bo promet v tem času še vedno potekal po eni, vendar mnogo varnejši novi predorski cevi.